

ภาคผนวกรายงานความก้าวหน้ากิจกรรมส่งเสริมและสนับสนุนการ
วิจัยและนวัตกรรมครั้งที่ 1 (2 เดือน)

โครงการพัฒนานโยบายเชิงสังคมเพื่อการประหยัดน้ำและการใช้น้ำ
อย่างคุ้มค่าบนพื้นฐานวิทยาการ จากผลงานวิจัย

(ODU3-09)

1. แผนการดำเนินการ (Work Plan)

กิจกรรม	สถานะ	ระยะเวลา เดือนที่							
		1	2	3	4	5	6	7	8
1. ศึกษาและรวบรวมข้อมูลผลลัพธ์จากงานวิจัยแผนงานยุทธศาสตร์เป้าหมายด้านสังคม แผนงานการบริหารจัดการน้ำ และศึกษาการคัดเลือกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากกระบวนการห้องปฏิบัติการทางนโยบาย	แผน	← - - - - - →							
	ปฏิบัติ	← = = = = = →							
2. ศึกษาทฤษฎีและกระบวนการที่ใช้ในการคัดเลือกข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	แผน	← - - - - - →							
	ปฏิบัติ	← = = = = = →							
3. การขอพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในคน กลุ่มสหสถาบัน ชุดที่ 2 สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์	แผน	← - - - - - →							
	ปฏิบัติ	← = = = = = →							
4. การจัดประชุมเพื่อนำเสนอและรับฟังความคิดเห็นจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องทุกมิติ	แผน			← - - - - - →					
	ปฏิบัติ								
5. วิเคราะห์ สังเคราะห์ และประมวลข้อมูล ผลการวิจัยแผนงานยุทธศาสตร์เป้าหมายด้านสังคม แผนงานการบริหารจัดการน้ำ และผลการรับฟังความคิดเห็นจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อเป็นแนวทางการจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	แผน				← - - - - - →				
	ปฏิบัติ								
6. คัดเลือกหรือคัดสรรข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่ผ่านการสังเคราะห์บนพื้นฐานของทฤษฎีและกระบวนการที่นำมาประยุกต์ใช้ในการศึกษาวิจัย	แผน						← - - - - - →		
	ปฏิบัติ								
7. การจัดประชุมเพื่อนำเสนอและรับฟังความคิดเห็นจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อพิจารณาให้ข้อเสนอแนะและปรับปรุงให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น	แผน							← - - - - - →	
	ปฏิบัติ								
8. จัดทำเล่มฉบับสมบูรณ์	แผน								← - - - - - →
	ปฏิบัติ								

ตารางเปรียบเทียบ Output ที่เสนอในข้อเสนอในโครงการ และที่ได้จริง

Output	ผลสำเร็จ (%)	ผลการดำเนินงาน
1. ผลสรุปด้านนโยบายจากงานวิจัยแผนงานยุทธศาสตร์เป้าหมายด้านสังคม แผนงานการบริหารจัดการน้ำ และผลการคัดเลือกผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	100	1. ผลสรุปด้านนโยบายจากงานวิจัยแผนงานยุทธศาสตร์เป้าหมายด้านสังคม แผนงานการบริหารจัดการน้ำปีที่ 1 และปีที่ 2 2. ผลการคัดเลือกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากทฤษฎีและหลักการที่มีการรองรับจากห้องปฏิบัติการนโยบาย (policy lab) ทั้งในประเทศและต่างประเทศ
2. ผลการศึกษาทฤษฎีและกระบวนการที่ใช้ในการคัดเลือกข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	100	1. ผลการศึกษาทฤษฎีและกระบวนการที่ใช้ในการคัดเลือกข้อเสนอแนะเชิงนโยบายจากทฤษฎีและหลักการที่มีการรองรับจากห้องปฏิบัติการนโยบาย (policy lab) ทั้งในประเทศและต่างประเทศ
3. ผลการรับรองจริยธรรมในคน	100	1. ผลการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในคนกลุ่มสหสถาบัน ชุดที่ 2 สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์
4. ผลจากการรับฟังความคิดเห็นจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องทุกมิติ	-	-
5. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายจากการสังเคราะห์ทั้งผลจากงานวิจัยที่ผ่านมาและการรับฟังความคิดเห็นจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	-	-
6. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่ผ่านการคัดเลือกบนพื้นฐานทางทฤษฎีและกระบวนการที่มีความเหมาะสม	-	-

Output	ผลสำเร็จ (%)	ผลการดำเนินงาน
7. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่ผ่านการแสดงความ ความคิดเห็นและการปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้น	-	-
8. เล่มรายงานสรุปผลโครงการ	-	-
ร้อยละความก้าวหน้าในการดำเนินงานต่อ โครงการวิจัยตลอดทั้งโครงการ ⁽²⁾	30	การดำเนินการเป็นไปตามแผน

หมายเหตุ : (1) ผลการปฏิบัติจริง ให้ระบุผลการดำเนินงานกิจกรรม

กรณีที่ 1 กิจกรรมที่ยังไม่ถึงกำหนดการดำเนินการตามแผนที่ระบุใน proposal ให้ใส่เครื่องหมาย “ - ” ในช่องผลการดำเนินงาน

กรณีที่ 2 กิจกรรมที่ถึงกำหนดการดำเนินการตามแผนที่ระบุในข้อเสนอโครงการวิจัย (Proposal) แต่ยังไม่ได้นำไปดำเนินการให้ใส่เหตุผลในช่องผลการดำเนินงาน

(2) การคำนวณร้อยละความก้าวหน้าในการดำเนินโครงการวิจัย ให้คำนวณจากความสำเร็จรวมในทุกกิจกรรม

2. Evaluation Matrix

2.1 ความเห็นต่อข้อเสนอโครงการ (ประธานแผนงาน)

ความเห็นต่อข้อเสนอโครงการ (ประธานแผนงาน)	การแก้ไขและเพิ่มเติม
1. การแบ่งระยะเวลาในข้อเสนอ ควรเป็นเดือนที่ 1 ถึง 3 และเดือนที่ 4 ถึง 6 และเดือนที่ 6 ถึง 8 (ตามงวดเงิน)	นักวิจัยได้ทำการแก้ไขอยู่ในหัวข้อที่ 5.4 หน้าที่ 17 – 18
2. หน่วยงานใช้ประโยชน์จะเป็นสำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ ควรมีเจ้าหน้าที่เข้าร่วมในระหว่างการวิจัยด้วย	นักวิจัยได้ดำเนินการเชิญหน่วยงานใช้ประโยชน์มาร่วมในการวิจัยนี้ ได้แก่ สำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ และสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งระบุรายชื่อและตำแหน่งไว้ในหัวข้อที่ปรึกษาโครงการวิจัย หน้าที่ 31
3. ควรมีกลไกทำงานร่วมกับโครงการวิจัยอื่นในแผนงานเข็มมุ่ง เพื่อ update ข้อมูลที่จะใช้และผลที่ได้จากการทำวิจัย กลับสู่การจัดทำข้อเสนอแนะรวมของแผนงานวิจัยเข็มมุ่ง	นักวิจัยได้ทำการเพิ่มเติมประเด็นนี้ในหัวข้อที่ 8 งานตามโครงการที่จะทำต่อไป หน้าที่ 58-59
4. จะมีการสร้างเครือข่ายห้องปฏิบัติการทางนโยบาย หรือเชื่อมโยงกับเครือข่ายที่มีอยู่แล้วอย่างไร (เช่นของ UNDP ที่ทำกับสภาพัฒน์ฯ)	นักวิจัยได้ดำเนินการเชิญและพูดคุยกับสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เพื่อเชื่อมโยงเครือข่ายห้องปฏิบัติการทางนโยบายในประเทศไทย ทั้งนี้โครงการวิจัยได้เชิญสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเป็นที่ปรึกษาโครงการวิจัยอย่างเป็นทางการ รวมถึงทางสภาพัฒน์กำลังพูดคุยกับทาง UNDP ในการเชิญมาเป็นที่ปรึกษาโครงการวิจัยนี้ อีกหนึ่งหน่วยงาน
5. ควรเน้นความสำคัญว่าทำไมต้องทำห้องปฏิบัติการทางนโยบายในครั้งนี้ และจะส่งผลกระทบต่อผลวิจัยและการจัดทำข้อเสนอแนะของแผนงานวิจัยเข็มมุ่งอย่างไร	นักวิจัยได้เพิ่มเติมประเด็นนี้ในหัวข้อที่ 6.3 สรุปผลการดำเนินงาน ณ ช่วงเวลาที่รายงาน หน้าที่ 21
6. ในระยะ 3 มีการทำห้องปฏิบัติการทางสังคม (social lab) อยู่ การทำ policy lab (ปัจจุบัน)	สำหรับโครงการวิจัยนี้จะเน้นในการจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเท่านั้น ไม่ได้พิจารณามิติเชิงสังคม ดังนั้นจึง

<p>ความเห็นต่อข้อเสนอโครงการ (ประธานแผนงาน)</p>	<p>การแก้ไขและเพิ่มเติม</p>
<p>เปลี่ยนเป็น social policy lab) ในโครงการนี้ จะเหมือนหรือต่างกันอย่างไร จะร่วมกันทำไปพร้อมกันได้ไหม ทั้งตัวอย่าง พื้นที่ การดำเนินงาน และผลที่ได้</p>	<p>มีต่างกันโดยสิ้นเชิง อีกทั้งวิธีดำเนินการวิจัยของโครงการวิจัยนี้จะอยู่บนพื้นฐานของห้องปฏิบัติการนโยบาย ซึ่งมีหลักการที่ต่างกับห้องปฏิบัติการทางสังคม สำหรับการร่วมกันวิจัยในพื้นที่เดียวกัน ทางโครงการวิจัยจะพยายามประสานงานกันตามที่ระบุไว้ในหัวข้อที่ 8 หน้าที่ 58-59</p>

2.2 ความเห็นต่อข้อเสนอโครงการ (ผู้ทรงคุณวุฒิ)

<p>ความเห็นผู้ทรงคุณวุฒิ</p>	<p>การแก้ไขและเพิ่มเติม</p>
<p>1. ระบุใครเป็นผู้ใช้ผลวิจัย</p>	<p>นักวิจัยได้ทำการระบุไว้ในหัวข้อที่ 4 ความเชื่อมโยงของกิจกรรมภายใต้โครงการ หน้าที่ 5-6</p>
<p>2. ระบุการกำหนดโจทย์ (โยงกับผลวิจัยของแผนงาน อย่างไร) และสัมพันธ์กับเวลาของโครงการอย่างไร</p>	<p>เนื่องจากข้อจำกัดด้านเวลา ทำให้การกำหนดโจทย์ต้องมุ่งเน้นผลงานของโครงการวิจัยที่มีการพัฒนาหรือวิจัยในพื้นที่ศึกษาอยู่แล้ว ดังนั้น โครงการวิจัยนี้จึงเลือกพื้นที่ EEC ในการดำเนินการศึกษาวิจัย เนื่องจากมีข้อมูลการวิเคราะห์ปัญหา และข้อเสนอเชิงนโยบายจากการดำเนินการวิจัยในปีที่ 1 และปีที่ 2</p> <p>นอกจากนี้ โครงการวิจัยได้พยายามเชื่อมโยงกับโครงการวิจัยเข้มมุ่งในระยะที่ 3 ที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ EEC ได้แก่</p> <ul style="list-style-type: none"> - การประมวลผลการปรับปรุงบริหารจัดการน้ำในพื้นที่พัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (EEC) และการขับเคลื่อน (รศ.ดร.บัญชา ขวัญยืน) - การจัดการกระบวนการห้องปฏิบัติการทางสังคม (Social Lab Workshop) เพื่อสร้างความตระหนักร่วมแก้ไขปัญหา (เพื่อสนับสนุนการประหยัดน้ำ ใช้น้ำอย่างคุ้มค่า และใช้วิทยาการ) (รศ.ดร.สุทธิศักดิ์ ศรีสัมพันธ์)

ความเห็นผู้ทรงคุณวุฒิ	การแก้ไขและเพิ่มเติม
	<p>ทั้งนี้ การเชื่อมโยงกับโครงการวิจัยทั้งสองโครงการข้างต้น จำเป็นต้องมีการประสานงานและข้อมูลผ่านกลไกการประชุมกลุ่มย่อยร่วมกันทุกเดือน เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูล และผลการวิจัย รวมถึงการประสานงานในการลงพื้นที่ศึกษาร่วมกัน ซึ่งจะทำให้การสรุปผลงานเข้มมุ่งและประเด็นต่าง ๆ ในบริบทของพื้นที่ EEC ดีขึ้น ไม่ไปคนละทิศคนละทาง</p> <p>สำหรับเวลาในการดำเนินการวิจัย คณะผู้วิจัยได้เล็งเห็นว่าหากดำเนินการวิจัยโดยใช้หลักการห้องปฏิบัติการ นโยบายเต็มรูปแบบ โครงการวิจัยนี้คงไม่สามารถดำเนินการได้แล้วเสร็จ เนื่องจากโจทย์วิจัยในพื้นที่ EEC มีความซับซ้อนในแต่ละประเด็น ดังนั้น โครงการวิจัยนี้จะพยายามกำหนดประเด็นปัญหาที่สามารถพัฒนาข้อเสนอแนะเชิงนโยบายได้ก่อน รวมถึงการใช้หลักการห้องปฏิบัติการนโยบายของโครงการวิจัยนี้ จะตัดกระบวนการบางขั้นตอนออก เพื่อให้สามารถบริหารจัดการเวลาวิจัยได้อย่างมีประสิทธิภาพตามกรอบของเวลาในการดำเนินการวิจัย</p>
<p>3. การเลือก stakeholders มีเกณฑ์อย่างไร (ให้มีผลต่อการกำหนดนโยบาย หรือ พื้นที่เรียกร้องให้นโยบายดังกล่าว)</p>	<p>สำหรับการคัดเลือกผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ทางคณะผู้วิจัยใช้หลักเกณฑ์การคัดเลือกจากทฤษฎีและกระบวนการของห้องปฏิบัติการนโยบาย รวมไปถึงการพิจารณาอำนาจและบทบาทหน้าที่ของหน่วยงานต่าง ๆ ตามการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ EEC ซึ่งทั้งหมดนี้ได้ระบุไว้ในหัวข้อการทบทวนวรรณกรรม หน้าที่ 31 ถึงหน้าที่ 50</p>
<p>4. การจัดทำกระบวนการรับฟังความคิดเห็น การเรียนรู้ (ต้องทำกี่ครั้ง) และการวิเคราะห์ ทำอย่างไร และเรื่องไหนควรเป็นเรื่องนโยบาย มีเกณฑ์หรือตัวชี้วัดอะไร</p>	<p>สำหรับการจัดทำกระบวนการรับฟังความคิดเห็น จะดำเนินการ 2 ครั้ง ตามที่ระบุไว้ในหัวข้อวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล หน้าที่ 50</p>

ความเห็นผู้ทรงคุณวุฒิ	การแก้ไขและเพิ่มเติม
	<p>สำหรับการวิเคราะห์ได้ทำการอธิบายไว้ในหัวข้อแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลและการสรุปแผนการดำเนินงานวิจัย หน้าที่ 51 – 52</p> <p>สำหรับประเด็นว่าเรื่องไหนควรเป็นเรื่องนโยบาย ทางโครงการวิจัยจะดำเนินการเลือกจากผลลัพธ์วิจัยเข็มมุ่งปีที่ 1 และ 2 ซึ่งมีการชี้ประเด็นไว้แล้วว่าควรจะพัฒนาข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในประเด็นอะไร</p> <p>สำหรับเกณฑ์ในการวิเคราะห์ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายได้ระบุไว้ในหัวข้อแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูล หน้าที่ 51 อย่างไรก็ตาม โครงการวิจัยนี้จะไม่สร้างตัวชี้วัดในการวิเคราะห์ เนื่องจากปัญหาเรื่องกรอบเวลาในการวิจัยที่จำกัด</p>
<p>5. การสรุปและเลือกเรื่องที่จะเป็นเชิงนโยบายทำอย่างไร</p>	<p>สำหรับการสรุปและเลือกเรื่องที่จะพัฒนาข้อเสนอแนะเชิงนโยบายนั้น จะดำเนินการผ่านทฤษฎีและหลักการของห้องปฏิบัติการนโยบาย ซึ่งมีกระบวนการวิจัยตามที่โครงการวิจัยกำหนด อย่างไรก็ตาม การดำเนินการวิจัยจะมีการสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเชิงลึก ซึ่งจะทำให้เกิดการเจาะลึกในการพัฒนาข้อเสนอแนะเชิงนโยบายบางประเด็นที่สำคัญต่อไป</p>

2.3 ความเห็นต่อข้อเสนอโครงการ (คณะกรรมการอำนวยการ)

ความเห็นคณะกรรมการอำนวยการ	การแก้ไขและเพิ่มเติม
<p>1. เป็นการสร้างกระบวนการและรับฟังความเห็นจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่สำคัญต่อมาตรการและนโยบายการประหยัดน้ำ คุ่มค่า ใช้วิทยากร นโยบายและมาตรการที่แผนงานเสนอว่า จะมีอะไรเหมือน และต่าง เพราะอะไร ได้มุมมองใหม่ (ใหม่?) ประกอบการจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายของแผนงาน</p>	<p>ในมุมมองของคณะผู้วิจัย การสร้างกระบวนการและรับฟังความเห็นจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่อมาตรการและนโยบายการประหยัดน้ำ คุ่มค่า ใช้วิทยากร จะมีนโยบายและมาตรการที่เหมือนกันและต่างกันในบางประเด็น เนื่องจากงานวิจัยนี้ใช้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายจากผลลัพธ์งานวิจัยเชิงมุ่งปีที่ 1 และ 2 มาต่อยอด โดยการสอบถามจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียว่า ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายจากผลการศึกษาคือหรือไม่ หรือควรมีการปรับปรุงในประเด็นใด นอกจากนี้ จะมีการเปิดคำถามบางประเด็นผ่านการสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์เชิงลึก และการระดมสมองจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อให้ทราบแน่ชัดว่าคณะผู้วิจัยจะไม่พลาดประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ EEC ซึ่งประเด็นเหล่านี้สามารถจะนำมาพัฒนาสู่ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพิ่มเติมจากผลการศึกษามีอยู่ในปีที่ 1 และ 2</p>

3. Terms of Reference

งานวิจัยเรื่อง “การพัฒนานโยบายเชิงสังคมเพื่อการประหยัดน้ำและการใช้น้ำอย่างคุ้มค่าบนพื้นฐานวิชาการจากผลงานวิจัย” เป็นการศึกษาเชิงวิชาการภายใต้แผนงานยุทธศาสตร์เป้าหมาย (spearhead) ด้านสังคมแผนงานการบริหารจัดการน้ำปีที่ 3 (แผนงานวิจัยเข้มแข็งด้านการบริหารจัดการน้ำ) ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ทั้งนี้งานวิจัยดังกล่าวมีจุดมุ่งหมายหลักคือการพัฒนาและสังเคราะห์ประเด็นเชิงนโยบายเกี่ยวกับการประหยัดน้ำและการใช้น้ำอย่างคุ้มค่าเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารจัดการน้ำอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน ซึ่งพื้นที่เป้าหมายของการวิจัยครั้งนี้ คือ เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกหรือ อีอีซี (EEC ซึ่งย่อมาจาก Eastern Economic Corridor)

เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก ครอบคลุมอยู่ในพื้นที่ 3 จังหวัดภาคตะวันออกของประเทศไทยได้แก่ ฉะเชิงเทรา ชลบุรี และระยองซึ่งเข้าข่ายเป็นกลุ่มจังหวัดภาคตะวันออก 1 ตามประกาศคณะกรรมการนโยบายการบริหารงานจังหวัดและกลุ่มจังหวัดแบบบูรณาการ เรื่อง การจัดตั้งกลุ่มจังหวัดและกำหนดจังหวัดที่เป็นศูนย์ปฏิบัติการของกลุ่มจังหวัด ฉบับที่ 3 (2560, 17 พฤศจิกายน) ทั้งนี้กลุ่มพื้นที่ดังกล่าวประกอบด้วยลุ่มน้ำสำคัญจำนวน 3 ลุ่ม ได้แก่ ลุ่มน้ำปราจีนบุรี ลุ่มน้ำบางปะกง และลุ่มน้ำชายฝั่งทะเลตะวันออก (กลุ่มงานบริหารยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัดภาคตะวันออก 1, 2565)

จากข้อมูลที่ปรากฏอยู่ในเว็บไซต์ของสำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (สกพอ.)¹โครงการเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกเป็นแผนยุทธศาสตร์ภายใต้ ไทยแลนด์ 4.0 เพื่อยกระดับขีดความสามารถในการแข่งขันของภาคการผลิตและบริการบนฐานของเทคโนโลยีสมัยใหม่และนวัตกรรมโครงการดังกล่าวมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อต่อยอดการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกตั้งแต่อดีต หรือที่เรียกว่า “อีสเทิร์นซีบอร์ด” (Eastern Seaboard) ซึ่งโครงการพัฒนาพื้นที่ดังกล่าวอยู่ภายใต้การบริหารจัดการของสำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (สกพอ.) และเป็นหน่วยงานที่ขึ้นตรงกับนายกรัฐมนตรี (ตามพระราชบัญญัติเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก พ.ศ. 2561) ในกรณีนี้คณะกรรมการนโยบายการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก มีมติการประชุมครั้งที่ 1/2560 เมื่อวันที่ 5 เมษายน 2560 เรื่อง การจัดทำแผนการพัฒนาพื้นที่ระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก ซึ่งได้กำหนดให้มีแผนปฏิบัติการการเกษตรชลประทาน และสิ่งแวดล้อมเป็นแผนอย่างหนึ่งภายใต้ขอบเขตการพัฒนาพื้นที่ดังกล่าวในขณะเดียวกันจากการสืบค้นข้อมูลแผนยุทธศาสตร์และแผนปฏิบัติงานประจำปี พ.ศ. 2566 ของหน่วยงานดังกล่าว ผู้วิจัยพบว่า สกพอ. ได้ระบุให้มีแผนการบริหารจัดการน้ำไว้ด้วยเช่นกัน ซึ่งมีลักษณะเป็นแผนงานการประสานหน่วยงานภายนอกเพื่อ

¹<https://www.eeco.or.th/th>

ขับเคลื่อนการพัฒนาพื้นที่ ภายใต้กลยุทธ์การขับเคลื่อนการพัฒนาพื้นที่ของยุทธศาสตร์ที่ 4 ซึ่งว่าด้วยการขับเคลื่อนแผนและพัฒนาระบบนิเวศ (Ecosystem) เพื่อการพัฒนา EEC ในระยะยาว เพราะฉะนั้นเราจึงเห็นว่าโครงการเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกจึงไม่ได้มุ่งเน้นให้ความสำคัญเรื่องการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการส่งเสริมการลงทุนในภาคอุตสาหกรรมเพียงอย่างเดียว แต่ยังให้ความสำคัญกับมิติทางสังคม ชุมชน สิ่งแวดล้อม รวมถึงเรื่องน้ำ/การบริหารจัดการน้ำด้วยเช่นกัน

จากการกล่าวถึงบทบาทและขอบเขตด้านนโยบายของโครงการเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (อีอีซี) เราจึงเห็นว่าภาครัฐของไทยให้ความสำคัญกับการพัฒนาพื้นที่ดังกล่าวอย่างรอบด้าน อย่างไรก็ตามปัจจัยพื้นฐานอย่างหนึ่งที่มีส่วนสำคัญต่อภาคการผลิตในทุกภาคส่วนก็คือ “ทรัพยากรน้ำ” แต่กระนั้นประเด็นการพัฒนาดังกล่าวกลับยังไม่ได้ถูกยกระดับเป็นแผนปฏิบัติการการพัฒนาในเขตพื้นที่ดังกล่าวอย่างเป็นรูปธรรม และถูกจัดรวมอยู่ในแผนปฏิบัติการการเกษตร ชลประทาน และสิ่งแวดล้อม ทั้งที่ในความเป็นจริงชลประทานเป็นเพียงระบบการจัดสรรน้ำอย่างหนึ่งภายใต้การบริหารจัดการน้ำทั้งหมด รวมถึงการพบว่าจังหวัดชลบุรี ระยอง และฉะเชิงเทราเป็นพื้นที่ที่มีปริมาณน้ำจำหน่ายของการประปาส่วนภูมิภาคสูงสุดเป็นอันดับต้นๆ ของประเทศ² ซึ่งแสดงถึงความต้องการใช้น้ำจำนวนมากในพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก ตลอดจนการคาดการณ์ว่าพื้นที่ดังกล่าวมีความต้องการปริมาณการใช้น้ำมากขึ้นเรื่อย ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคอุตสาหกรรม (เอ็นจีเนียริงทูเดย์, 2563) ในขณะเดียวกันพื้นที่ดังกล่าวอาจมีความเสี่ยงต่อการเผชิญกับปัญหาภัยแล้งและปัญหาคุณภาพน้ำเนื่องจากสาเหตุสำคัญ 2 ประการ ได้แก่การมีโครงการพัฒนาเชิงอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นและสภาวะอากาศเปลี่ยนแปลง (มนตรี ผลสินธ์ และ เพ็ญรติ จันทร์ภักดิ์, 2564) ในกรณีนี้เมื่อพิจารณาถึงปัจจัยที่มีผลต่อการระบุพื้นที่เสี่ยงภัยแล้งด้วยข้อมูลระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ และมุมมองจากผู้เชี่ยวชาญในพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก ก็พบว่าสถานการณ์ภัยแล้งที่เกิดขึ้นในจังหวัดชลบุรี ฉะเชิงเทรา และระยองตั้งแต่ในอดีตเรื่อยมาจนกระทั่งปัจจุบัน อาจส่งผลกระทบต่ออุปสรรคของการใช้น้ำในทุกภาคส่วนโดยเฉพาะอย่างยิ่งภาคอุตสาหกรรมในเขตพื้นที่ดังกล่าวด้วยเช่นกัน อย่างไรก็ตามแต่ละจังหวัดในพื้นที่ดังกล่าวก็เผชิญกับปัญหาการใช้น้ำที่เกี่ยวข้องกับภัยแล้งในลักษณะที่แตกต่างกัน โดยพบว่าในจังหวัดฉะเชิงเทรา ภาคการเกษตรและภาคครัวเรือนที่ต้องการน้ำเพื่ออุปโภคและบริโภคค่อนข้างประสบปัญหาภัยแล้งอย่างเด่นชัด ในขณะที่จังหวัดชลบุรี แทบทุกภาคส่วน (ทั้งอุตสาหกรรม การเกษตร และครัวเรือน) ต่างประสบปัญหาภัยแล้งเช่นกัน อย่างไรก็ตามในจังหวัดระยองพบว่ามีความกังวลเกี่ยวกับ

²ผู้วิจัยเข้าถึงจากเว็บไซต์ของการประปาส่วนภูมิภาค (สรุปข้อมูลการประปาส่วนภูมิภาคแยกตามรายจังหวัด) พบว่าในช่วง 3 เดือนย้อนหลังล่าสุด (มีนาคม - พฤษภาคม 2566) จังหวัดชลบุรีมีปริมาณน้ำจำหน่ายมากที่สุดเป็นอันดับแรกของประเทศ ในขณะที่จังหวัดระยองและฉะเชิงเทรา มีอันดับไม่คงที่เท่าที่ควร แต่ถือว่าติดอยู่ใน 10 อันดับแรกของประเทศ (<https://www.pwa.co.th/province/report>)

ปริมาณน้ำที่ไม่เพียงพอในอ่างเก็บเป็นหลัก (สุทธิรัตน์ กิตติพงษ์วิเศษ, พัชชาพันธ์ รัตนพันธ์, เบญจวรรณ ชัยศรี, และอาทิตย์ เพ็ชรรักษ์, 2564)

ตารางที่ 6.3-1 สรุปลักษณะการเผชิญปัญหาภัยแล้งในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก

ฉะเชิงเทรา	ชลบุรี	ระยอง
<ul style="list-style-type: none"> ● การเกษตรที่ทำนาข้าวเป็นหลัก ● การรुकกล้าของน้ำเค็ม - พื้นที่เกษตร - ประมงน้ำจืด - การอุปโภคและบริโภค 	<ul style="list-style-type: none"> ● พื้นที่เมืองและไม่มีแหล่งน้ำจืด/แม่น้ำไหลพาดผ่าน ● การขยายตัวของเมืองและอุตสาหกรรม ● การเกษตรที่ทำพืชไร่เป็นหลัก ● การขาดแคลนน้ำของชุมชนในพื้นที่ 	<ul style="list-style-type: none"> ● ปริมาณน้ำในอ่างเก็บ

ที่มา: สุทธิรัตน์ กิตติพงษ์วิเศษ, พัชชาพันธ์ รัตนพันธ์, เบญจวรรณ ชัยศรี, และอาทิตย์ เพ็ชรรักษ์ (2564)

จากข้อมูลในข้างต้น เราจึงเห็นได้ว่าประเด็นเรื่องการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (อีอีซี) จึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับผู้มีอำนาจและฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าการพัฒนาในมิติอื่นๆ เพื่อนำไปสู่การตอบสนองความต้องการของผู้ใช้น้ำทุกภาคส่วนในพื้นที่ดังกล่าว ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายที่ 6 ของการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development Goals; SDGs) คือ **“การสร้างหลักประกันเรื่องน้ำและการสุขาภิบาล ให้มีการจัดการอย่างยั่งยืนและมีสภาพพร้อมใช้สำหรับทุกคน”** โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป้าหมายย่อย 6.3 ซึ่งว่าด้วย **“การปรับปรุงคุณภาพน้ำ โดยการลดมลพิษ ขจัดการทิ้งขยะและลดการปล่อยสารเคมีอันตรายและวัตถุอันตราย ลดสัดส่วนน้ำเสียที่ไม่ผ่านการบำบัดลงครึ่งหนึ่ง และเพิ่มการนำกลับมาใช้ใหม่และการใช้ซ้ำที่ปลอดภัยอย่างยั่งยืนทั่วโลก ภายในปี พ.ศ. 2573”**, เป้าหมายย่อย 6.4 ซึ่งว่าด้วย **“การเพิ่มประสิทธิภาพการใช้น้ำในทุกภาคส่วนและสร้างหลักประกันว่าจะมีการใช้น้ำและจัดการน้ำที่ยั่งยืน เพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำ และลดจำนวนประชากรที่ประสบปัญหาการขาดแคลนน้ำ ภายในปี พ.ศ. 2573”**, เป้าหมายย่อย 6.5 ซึ่งว่าด้วย **“การดำเนินการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบองค์รวมในทุกกระดับ รวมถึงผ่านทางความร่วมมือข้ามเขตแดนตามความเหมาะสม ภายในปี พ.ศ. 2573”**, และ เป้าหมายย่อย 6.6B ซึ่งว่าด้วย **“การสนับสนุนและเพิ่มความเข้มแข็งในกรมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการพัฒนาการจัดการน้ำและสุขาภิบาล”** (โปรดดูเพิ่มเติมในเว็บไซต์ของสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ)³

³<https://sdgs.nesdc.go.th>

นอกจากเป้าหมายระดับสากล ประเทศไทยโดยสำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ (สทนช.) (ซึ่งหน่วยงานดังกล่าวมีภารกิจเกี่ยวกับการเสนอแนะนโยบาย จัดทำแผนแม่บท กำหนดมาตรการเกี่ยวกับการบริหารทรัพยากรน้ำของประเทศและขับเคลื่อนไปสู่การปฏิบัติ จัดทำผังน้ำ บูรณาการเชื่อมโยงข้อมูลสารสนเทศทรัพยากรน้ำ แผนงาน โครงการ งบประมาณ ประสานความร่วมมือด้านต่างประเทศเกี่ยวกับทรัพยากรน้ำ และติดตามประเมินผลการบริหารทรัพยากรน้ำ) ได้กำหนดวิสัยทัศน์การพัฒนาตามแผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ 20 ปี(พ.ศ. 2561-2580)⁴ ไว้ว่า “ทุกหมู่บ้านมีน้ำสะอาดอุปโภค บริโภค น้ำเพื่อการผลิตมั่นคง ความเสียหายจากอุทกภัยลดลง คุณภาพน้ำอยู่ในเกณฑ์มาตรฐาน บริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืน ภายใต้การพัฒนาอย่างสมดุล โดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน” ซึ่งแบ่งวิสัยทัศน์ออกเป็น 6 ด้าน ได้แก่ (1) การจัดการน้ำอุปโภค บริโภค, (2) การสร้างความมั่นคงของน้ำภาคการผลิต, (3) การจัดการน้ำท่วมและอุทกภัย, (4) การจัดการคุณภาพน้ำและอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ, (5) การอนุรักษ์ฟื้นฟูสภาพป่าต้นน้ำที่เสื่อมโทรม และป้องกันการพังทลายของดินและ (6) การบริหารจัดการ (โปรดดูเพิ่มเติมในเว็บไซต์ของสำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ)⁵ เพราะฉะนั้นเราจึงเห็นได้ว่าประเด็นด้านการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกจึงสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ของสำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิสัยทัศน์ด้านที่ 6 หรือด้านการบริหารจัดการ ซึ่งถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของการขับเคลื่อนเรื่องน้ำให้บรรลุตามเป้าประสงค์ต่างๆ ซึ่งในแง่นี้สำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติได้เล็งเห็นว่าวิสัยทัศน์ด้านดังกล่าวมุ่งเน้นการขับเคลื่อนการดำเนินการให้สอดคล้องตามพระราชบัญญัติทรัพยากรน้ำ พ.ศ. 2561 และแผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ 20 ปี ซึ่งประกอบด้วย (1) การจัดทำกฎหมายรอง, (2) การจัดตั้งคณะกรรมการลุ่มน้ำและองค์กรผู้ใช้น้ำเพื่อเป็นกลไกในการจัดทำแผนและขับเคลื่อนแผนงาน/แผนปฏิบัติการในระดับลุ่มน้ำ, (3) การสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศในการพัฒนางานวิจัย นวัตกรรม และเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ, (4) การพัฒนาระบบฐานข้อมูลสนับสนุนการตัดสินใจโดยพัฒนาเชื่อมโยงฐานข้อมูลทรัพยากรน้ำ และ (5) การสนับสนุนการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำในระดับชุมชน

เมื่อพิจารณาถึงแผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) โดยตรง แผนแม่บทดังกล่าวได้ระบุถึงหลักการและสาเหตุของการกำหนดหลักการด้านการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำไว้ว่า “ปัญหาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ เกิดจากการบริหารจัดการที่ไม่มีเอกภาพ ทั้งระดับนโยบายและระดับปฏิบัติการ, การขาดข้อมูลที่ใช้ประกอบการวางแผนและการตัดสินใจสั่งการ, การขาดกฎหมาย แผนแม่บท และองค์กรที่กำกับดูแลในภาพรวมการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำทั้งระบบ” ดังนั้นแผนแม่บทดังกล่าวด้านการบริหาร (ด้านที่ 6) จึงเสนอแนะว่า “การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของประเทศให้มี

⁴จัดทำโดยคณะกรรมการยุทธศาสตร์การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ

⁵http://www.onwr.go.th/?page_id=4207

ประสิทธิภาพ สมดุล เป็นธรรมและสามารถแก้ไขปัญหาได้ทั้งระบบ จำเป็นต้องมีการปรับปรุง ทบทวน กฎหมาย ระเบียบข้อบังคับ ด้านทรัพยากรน้ำ การพัฒนาองค์การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำทุกระดับ รวมถึงการจัดทำ แผนการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ การติดตามและประเมินผล การพัฒนาระบบฐานข้อมูล รวมทั้งการ ประชาสัมพันธ์ พร้อมทั้งการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่องค์กรผู้ใช้น้ำและการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ทุกภาคส่วน” เพราะฉะนั้นเราจึงกล่าวได้ว่าประเทศไทยมีแผนแม่บทที่ให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการน้ำอยู่ แล้ว และคำนึงถึงผลประโยชน์ของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้แผนแม่บทดังกล่าวด้านการบริหาร (ด้านที่ 6) ยังได้ระบุ ถึงแนวทางหนึ่งที่ใช้ในการขับเคลื่อนประเด็นด้านการบริหารไว้ว่า “มีการศึกษา วิจัย และพัฒนายกระดับการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและทรัพยากรมนุษย์ โดยสำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติร่วมกับกระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดประเด็นงานวิจัย นวัตกรรมที่เป็นช่องว่าง และขับเคลื่อนด้วยการใช้เทคโนโลยี นวัตกรรม สนับสนุนการเพิ่มมูลค่าเพิ่มของภาคการผลิตและบริการต่อไป”ซึ่ง แนวทางการขับเคลื่อนจึงเป็นกรอบใหญ่สำคัญที่นำมาสู่การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับประเด็นเชิงนโยบายสังคมว่าด้วยการ ใช้น้ำในพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก ครั้งนี้ด้วยเช่นกัน

ในขณะที่เดียวกันประเด็นเรื่องการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (อีอีซี/EEC) ก็มีความสอดคล้องกับเป้าหมายอย่างหนึ่งของ “โครงการวิจัยเชิงมุ่งด้านสังคม การบริหารจัดการน้ำ” หรือ “แผน ยุทธศาสตร์เป้าหมายด้านสังคม แผนงานการบริหารจัดการน้ำ” ของสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ด้วยเช่นกัน ซึ่งก็คือ “การส่งเสริมให้อัตราการใช้น้ำภาคการผลิตในพื้นที่ EEC ลดลงร้อยละ 15 เมื่อเปรียบเทียบกับข้อมูล ภาคการผลิตความต้องการใช้น้ำที่เพิ่มขึ้นในพื้นที่ดังกล่าว” เพราะฉะนั้นจากการกล่าวถึงสภาพปัญหาและความเสี่ยง ที่อาจเป็นอุปสรรคต่อความต้องการการใช้น้ำในพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก รวมถึงวิสัยทัศน์ของสำนักงาน ทรัพยากรน้ำแห่งชาติ (สทช.) ตลอดจนแผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) และ เป้าหมายเกี่ยวกับการลดการใช้น้ำในพื้นที่ EEC ของ “โครงการวิจัยเชิงมุ่งด้านสังคม การบริหารจัดการน้ำ” โดย สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ(วช.) ภายใต้กระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมตามที่ได้รับ การกล่าวถึงในข้างต้น เราจึงเห็นได้ว่าพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (อีอีซี/EEC) เป็นพื้นที่สำคัญแห่งหนึ่งที่ได้รับ ความสนใจจากภาครัฐในด้านการบริหารจัดการน้ำ ซึ่งนอกจากสภาพปัญหาและความเสี่ยงที่อาจเป็นอุปสรรคต่อ ความต้องการการใช้น้ำตามที่ผู้วิจัยกล่าวไว้ก่อนหน้า ผู้วิจัยพบว่าพื้นที่ดังกล่าวมีศักยภาพด้านการสร้างผลิตภาพ ทางเศรษฐกิจสูงเป็นอันดับต้นๆ ของประเทศด้วยเช่นกัน กล่าวคือจากรายงานผลิตภัณฑ์ภาคและจังหวัด แบบ ปริมาณลูกโซ่ฉบับ พ.ศ. 2564 (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2566) พบว่าทั้ง 3 จังหวัด ในเขตพื้นที่ดังกล่าวมีมูลค่าผลิตภัณฑ์จังหวัดต่อหัว (GPP per capita) อยู่ในอันดับสูงสุดของ 10 จังหวัดแรก ในปี พ.ศ. 2564 (โปรดดูในตารางที่ 6.3-2)

ตารางที่ 6.3-2 ผลิตภัณฑ์จังหวัดต่อหัว (GPP per capita) สูงสุด 10 อันดับแรก พ.ศ. 2564 (หน่วย: บาท/ปี)

อันดับ	จังหวัด	ผลิตภัณฑ์จังหวัดต่อหัว (GPP per capita)	อันดับ	จังหวัด	ผลิตภัณฑ์จังหวัดต่อหัว (GPP per capita)
1	ระยอง	904,857	6	ฉะเชิงเทรา	457,736
2	กรุงเทพฯ	593,927	7	สมุทรสาคร	391,442
3	ชลบุรี	524,002	8	สระบุรี	323,556
4	ปราจีนบุรี	490,499	9	นครปฐม	297,901
5	พระนครศรีอยุธยา	468,579	10	สมุทรปราการ	283,160

ที่มาข้อมูล: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2566)

จากตารางที่ 6.3-2 ผู้วิจัยพบว่าในปี พ.ศ. 2564 จังหวัดระยองมีมูลค่าผลิตภัณฑ์จังหวัดต่อหัวสูงสุดเป็นอันดับหนึ่งของประเทศ ในขณะที่จังหวัดชลบุรีมีมูลค่าดังกล่าวอยู่ในอันดับ 3 ของประเทศ และพบว่าจังหวัดฉะเชิงเทรา มีมูลค่าดังกล่าวอยู่ในอันดับ 6 ของประเทศ ในขณะที่เดียวกันทั้งสามจังหวัดดังกล่าวผู้วิจัยก็พบว่ามีปริมาณความต้องการใช้น้ำสูงสุดเป็นอันดับต้นๆ ของประเทศเช่นกัน (ตามที่เคยกล่าวไว้ก่อนหน้า) ดังนั้นเราจึงเห็นได้ว่าเบื้องหลังของการมีผลิตภัณฑ์จังหวัดต่อหัวสูง ปริมาณการใช้น้ำจึงเป็นต้นทุนหรือปัจจัยการผลิตอย่างหนึ่งที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับปริมาณและมูลค่าผลิตภาพของสามจังหวัดดังกล่าวในพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (EEC) ด้วยเช่นกัน หรือกล่าวอีกนัยว่าถ้าทั้งสามจังหวัดดังกล่าวหรือพื้นที่ EEC (ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความต้องการใช้น้ำเป็นจำนวนมาก) ได้รับการจัดสรรหรือได้รับการบริหารจัดการน้ำ (ทั้งในแง่การผลิต การส่งต่อ การใช้ และการนำกลับมาใช้ใหม่) อย่างมีประสิทธิภาพ จังหวัดหรือพื้นที่ดังกล่าว ก็จะมีศักยภาพในการสร้างผลิตภาพหรือเพิ่มปริมาณผลิตภัณฑ์ต่อหัวได้เช่นกัน ซึ่งเป็นตัวชี้วัดอย่างหนึ่งของระดับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของพื้นที่ดังกล่าว (และอาจรวมถึงภาพรวมของประเทศ)

กล่าวโดยสรุป การเลือกพื้นที่เป้าหมายเป็นสามจังหวัดดังกล่าว หรือ EEC ในการวิจัยครั้งนี้ จึงตอบสนองและสอดคล้องต่อมุมมองและประเด็นต่างๆ ตามที่ผู้วิจัยกล่าวไว้ข้างต้นทั้งในระดับพื้นที่ EEC และประเทศชาติซึ่งได้แก่

- (1) ปัญหาและความเสี่ยงเกี่ยวกับทรัพยากรน้ำในพื้นที่ EEC
- (2) สถานการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มของความต้องการใช้น้ำจำนวนมากในพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก
- (3) การเติบโตทางเศรษฐกิจ/มูลค่าผลิตภัณฑ์ต่อหัวของจังหวัดในเขตพื้นที่ EEC
- (4) แผนการพัฒนาพื้นที่ระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (โดยเฉพาะอย่างยิ่งแผนด้านปฏิบัติการเกษตร ชลประทาน และสิ่งแวดล้อม)

(5) เป้าหมายที่ 6 ของการพัฒนาที่ยั่งยืนระดับสากล (SDG6) ซึ่งว่าด้วยการสร้างหลักประกันเรื่องน้ำ และการสุขาภิบาล ให้มีการจัดการอย่างยั่งยืนและมีสภาพพร้อมใช้สำหรับทุกคน

(6) แผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580)

(7) วิสัยทัศน์การพัฒนาของสำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ (สทนช.)

(8) เป้าหมายเกี่ยวกับ“การส่งเสริมให้อัตราการใช้น้ำภาคการณในพื้นที่ EEC ลดลงร้อยละ 15 เมื่อเปรียบเทียบกับข้อมูลคาดการณ์ความต้องการใช้น้ำที่เพิ่มขึ้นในพื้นที่ดังกล่าว”ของแผนยุทธศาสตร์เป้าหมายด้านสังคม แผนงานการบริหารจัดการน้ำ ภายใต้สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

ทั้งนี้ประเด็นข้อ (1) ถึง (3) แสดงให้เห็นถึงสถานการณ์และปัญหาเชิงพื้นที่ ในขณะที่ประเด็นข้อ (4) ถึง (8) แสดงให้เห็นถึงกรอบ/เป้าหมายด้านการพัฒนาในภาพรวมและเรื่องน้ำ เมื่อนำประเด็นทั้ง 2 มิติ (จากทั้ง 8 ข้อ) มารวมกัน จึงกลายเป็นที่มาและความสำคัญของการวิจัยครั้งนี้

ประเด็นปัญหาการวิจัย

จากการกล่าวถึงที่มาและความสำคัญในข้างต้น เจาะลึกสำคัญที่มีส่วนทำให้ผู้วิจัยเลือกพื้นที่เป้าหมายของการวิจัยครั้งนี้คือการเล็งเห็นว่าเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (EEC) ยังมีความเสี่ยงที่จะเผชิญกับปัญหาเรื่องการใช้น้ำในระยะยาว อีกทั้งยังพบว่าผลการวิจัยและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับประเด็นเชิงนโยบาย (ซึ่งเกิดจากงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง)กับพื้นที่ดังกล่าวในแผนงานยุทธศาสตร์เป้าหมายด้านสังคม แผนงานการบริหารจัดการน้ำ ปีที่ 1 และ 2)ยังไม่ได้รับการบูรณาการและสังเคราะห์เพื่อนำไปสู่การได้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายขั้นสุดท้าย รวมถึงยังไม่ครอบคลุมผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากหลายฝ่ายเท่าที่ควร (และค่อนข้างให้น้ำหนักกับเสียงสะท้อนหรือความต้องการใช้น้ำของภาคอุตสาหกรรมเป็นส่วนใหญ่) ในขณะเดียวกันถึงแม้ว่าภาครัฐให้ความสำคัญเกี่ยวกับมิติเชิงนโยบายและการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ดังกล่าวก็ตาม แต่กระนั้นการให้ความสำคัญดังกล่าวก็ยังเป็นเพียงแผนแม่บทและการจัดตั้งคณะกรรมการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา ตลอดจนองค์กร หน่วยงาน และคณะกรรมการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับเรื่องทรัพยากรน้ำ ก็ยังขาดความชัดเจนทั้งในแง่ตัวบทกฎหมาย อำนาจ และบทบาทที่เชื่อมโยงเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาและบริหารจัดการเรื่องน้ำในพื้นที่ดังกล่าวโดยตรง ซึ่งสาเหตุส่วนหนึ่งเกิดจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจและชีวิตประจำวันของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับน้ำอย่างหลากหลายรูปแบบ และครอบคลุมตั้งแต่การแสวงหาแหล่งต้นกำเนิด/แหล่งที่มาของน้ำ การผลิตน้ำ การจัดสรรน้ำ การบริโภค/อุปโภคน้ำ การทิ้งน้ำเสีย/น้ำใช้แล้ว และอาจรวมถึงการนำน้ำกลับมาใช้ใหม่/ใช้ซ้ำ ตลอดจนภัยคุกคามอื่นๆ ที่เกิดขึ้นในวงกว้างและอาจส่งผลกระทบต่อปัญหาและความเสี่ยงเกี่ยวกับทรัพยากรน้ำในพื้นที่ EEC ดังเช่นสภาวะอากาศเปลี่ยนแปลง (climate change) และปรากฏการณ์เอลนีโญ (El Nino) ด้วยเช่นกัน

ด้วยเหตุนี้ปัญหาและความท้าทายต่างๆ เกี่ยวกับเรื่องน้ำ โดยลำพังแล้วจึงไม่ใช่เรื่อง “ธรรมชาติของน้ำ” ในตัวมันเอง แต่เป็น “ปัญหาของมนุษย์” และเข้าข่ายว่าเป็น “ปัญหาของสังคม” ด้วยเช่นกัน เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว การแบกรับมุมมองต่อแนวทางการแก้ไขปัญหาและการบริหารจัดการน้ำจึงไม่ควรเกิดขึ้นจากฝ่ายภาครัฐหรือผู้มีอำนาจในสังคมเพียงฝ่ายเดียว ในขณะที่เดียวกันการสร้างภาพลักษณ์ของเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (EEC) โดยให้นำหนักไปที่เรื่องการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและความต้องการการใช้น้ำของภาคอุตสาหกรรมเป็นหลัก ก็อาจทำให้ตกหล่นหรือไม่ครอบคลุมภาคส่วนอื่นๆ หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาเรื่องน้ำในพื้นที่ดังกล่าว และอาจทำให้ไม่สามารถหาข้อสรุปหรือทางออกที่ยั่งยืนเกี่ยวกับประเด็นเรื่องน้ำในพื้นที่ดังกล่าวด้วยเช่นกัน อย่างไรก็ตามเนื่องด้วยการศึกษาวิจัยครั้งนี้ยังอยู่ภายใต้แผนงานยุทธศาสตร์เป้าหมาย (Spearhead) ด้านสังคม แผนงานการบริหารจัดการน้ำ ปีที่ 3 ดังนั้นการวิจัยครั้งนี้จึงต้องยึดเป้าหมายเกี่ยวกับ “การส่งเสริมให้อัตราการใช้น้ำคาดการณ์ในพื้นที่ EEC ลดลงร้อยละ 15 เมื่อเปรียบเทียบกับข้อมูลคาดการณ์ความต้องการใช้น้ำที่เพิ่มขึ้นในพื้นที่ดังกล่าว” ซึ่งเป็นเป้าหมายอย่างหนึ่งของแผนยุทธศาสตร์เป้าหมายด้านสังคม แผนงานการบริหารจัดการน้ำ ภายใต้สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ในการนี้โจทย์วิจัยของการศึกษาค้นคว้าวิจัยจึงมุ่งเน้นไปที่การรับฟังเสียงหรือมุมมองและความต้องการ (รวมถึงข้อถกเถียง) เกี่ยวกับการประหยัดน้ำและการใช้น้ำอย่างคุ้มค่าในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่างๆ ในสังคมอย่างรอบด้านมากขึ้นว่ามีลักษณะเป็นอย่างไร เพื่อนำไปสู่การกำหนดแนวทางการพัฒนานโยบายสังคมที่เกี่ยวข้องกับประเด็นดังกล่าว ตลอดจนการออกแบบกระบวนการทางนโยบายว่าด้วยการสร้างการรับรู้และความตระหนักถึงการประหยัดน้ำและการใช้น้ำอย่างคุ้มค่าในพื้นที่ดังกล่าวต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อสังเคราะห์แก่นสารเกี่ยวกับข้อค้นพบและข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่เกิดจากงานวิจัยเกี่ยวกับการจัดการน้ำและการใช้น้ำในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก ภายใต้แผนงานยุทธศาสตร์เป้าหมาย (spearhead) ด้านสังคม แผนงานการบริหารจัดการน้ำ ปีที่ 1 และ 2
- 2) เพื่อรับฟังและระดมความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เกี่ยวกับแนวทางการพัฒนานโยบายสังคมว่าด้วยการประหยัดน้ำและการใช้น้ำอย่างคุ้มค่าในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก โดยใช้เทคนิคการสนทนาเรื่องนโยบาย (policy dialogue)
- 3) เพื่อเสนอแนะและสังเคราะห์กระบวนการทางนโยบายว่าด้วยการสร้างการรับรู้และความตระหนักถึงการประหยัดน้ำและการใช้น้ำอย่างคุ้มค่าในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก บนพื้นฐานวิทยาการจากผลงานวิจัยเชิงประจักษ์

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา

- อยู่ภายใต้และเชื่อมโยงกลับไปสู่เป้าหมายที่ 6 ของการพัฒนาที่ยั่งยืนระดับสากล (SDG6)
- อยู่ภายใต้บริบทและเชื่อมโยงกลับไปสู่แผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ฉบับปรับปรุงภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติประเด็นการบริหารจัดการน้ำทั้งระบบ (พ.ศ. 2561-2580) และแผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ 20 ปี (พ.ศ. 2561 – พ.ศ. 2580)
- เน้นความสำคัญเกี่ยวกับความประหยัด ความคุ้มค่าและความยั่งยืน และการใช้วิทยาการเข้าช่วยในการบริหารทรัพยากรน้ำในประเทศเป็นหลัก
- ข้อค้นพบที่เกิดขึ้นเป็นเพียงข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและภาคประชาชนตามพระราชบัญญัติทรัพยากรน้ำ พ.ศ. 2561
- แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในภาพใหญ่ประกอบด้วย กรอบแนวคิดเครือข่ายพันธมิตรนโยบาย (advocacy coalition framework), การสนทนาเรื่องนโยบาย (policy dialogue), ห้องปฏิบัติการนโยบาย (policy Lab), และนโยบายสังคม (social policy)

ขอบเขตด้านพื้นที่และเวลา

- พื้นที่เป้าหมาย: เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (จังหวัดฉะเชิงเทรา ชลบุรี และระยอง)
- ระยะเวลาดำเนินการวิจัย: 8 เดือน (พฤษภาคม - ธันวาคม 2566)

แผนดำเนินการวิจัยตามกรอบเวลา: ผู้วิจัยวางแผนดำเนินการวิจัยตามกรอบเวลา ดังต่อไปนี้

เดือน พ.ศ. 2566	กิจกรรม
พฤษภาคม	<ul style="list-style-type: none">■ เริ่มดำเนินการวิจัย■ จัดประชุมทีมงานวิจัยเพื่อวางแผนดำเนินการวิจัย
มิถุนายน	<ul style="list-style-type: none">■ พัฒนาโครงร่างการวิจัย/การทบทวนวรรณกรรม/การออกแบบการวิจัย■ วางแผนเลือกผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
กรกฎาคม	<ul style="list-style-type: none">■ การเสนอพิจารณาขอรับรองจริยธรรมการวิจัย■ วางแผนการลงพื้นที่เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล■ ค้นคว้าและสังเคราะห์ข้อค้นพบจากงานวิจัยในปีที่ 1 และ 2

เดือน พ.ศ. 2566	กิจกรรม
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ เตรียมประสานงานเพื่อนัดหมายเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
สิงหาคม-ตุลาคม	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ลงพื้นที่เพื่อลงมือเก็บรวบรวมข้อมูล ▪ จัดประชุมเพื่อระดมสมองผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย
พฤศจิกายน	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูล ▪ ลงมือเขียนรายงานฉบับสมบูรณ์
ธันวาคม	ส่งรายงานฉบับสมบูรณ์

4. Document reviewed

เนื่องจากจุดหมายปลายทางของการวิจัยครั้งนี้ คือ การเสนอแนะแนวทางการพัฒนานโยบายสังคมว่าด้วยการประหยัดน้ำและการใช้น้ำอย่างคุ้มค่าในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก โดยใช้เทคนิคการสนทนาเรื่องนโยบาย (policy dialogue) ตลอดจนการเสนอแนะและสังเคราะห์กระบวนการทางนโยบายว่าด้วยการสร้างการรับรู้และความตระหนักถึงการประหยัดน้ำและการใช้น้ำอย่างคุ้มค่าในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก บนพื้นฐานวิชาการจากผลงานวิจัยเชิงประจักษ์เพราะฉะนั้นแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องโดยส่วนใหญ่ที่นำมาใช้เป็นกรอบในการศึกษาวิเคราะห์ครั้งนี้ จึงเป็นแนวคิด-ทฤษฎีเกี่ยวกับนโยบายและการบริหารสังคม ซึ่งประกอบด้วย

- (1) นโยบายสังคม (social policy) และกระบวนการนโยบาย (policy process)
- (2) กรอบแนวคิดเครือข่ายพันธมิตรนโยบาย (advocacy coalition framework)
- (3) ความสัมพันธ์ระหว่างนโยบาย (policy) นวัตกรรม (innovation) และการยอมรับทางสังคม (social acceptance)
- (4) การสนทนานโยบาย (policy dialogue)
- (5) ห้องปฏิบัติการนโยบาย (policy lab)

นโยบายสังคมและกระบวนการนโยบาย

นโยบายสังคม (social policy) มีความเกี่ยวข้องกับการวางแผนและการดำเนินการทางการเมืองโดยมุ่งเน้นเรื่องสังคมและชีวิตความเป็นอยู่เพื่อมุ่งหวังที่จะสร้างสังคมที่ยุติธรรมและยั่งยืน และการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากรในสังคมอย่างไรก็ตามในบริบทของการพัฒนา ถึงแม้ว่านโยบายเป็นสิ่งที่ค่อนข้างผูกโยงอยู่กับเรื่องการเมืองหรือการตัดสินใจเพียงคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่มีอำนาจในสังคม เช่นเดียวกับการที่นโยบายเองมีลักษณะเปลี่ยนแปลงอย่างช้าๆ แต่มุมมองและการปฏิบัติการต่างๆ ที่มีส่วนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนโยบายมีลักษณะที่ก้าวล้ำและรวดเร็วไปอย่างมาก กล่าวคือการแทรกแซงเชิงนโยบาย (interventions) ซึ่งเป็นการออกนโยบายมาเพื่อเปลี่ยนแปลงปรากฏการณ์ทางสังคมที่กำลังดำเนินอยู่ ได้ถูกนำมาปรับใช้อย่างเจาะจงมากขึ้นและมีความเหมาะสมต่อการตอบสนองความต้องการทางเศรษฐกิจและสังคมที่หลากหลายของกลุ่มต่างๆ ในเวลาเดียวกัน (เพราะถ้าไม่มีกิจกรรมดังกล่าว ปรากฏการณ์บางอย่างที่กำลังเกิดขึ้น/ดำเนินอยู่ อาจสร้างความเสียหายให้แก่สังคมในมิติต่างๆ มากกว่าที่เป็นอยู่) ในขณะที่เดียวกันผู้วางแผนการพัฒนาได้ตระหนักเพิ่มมากขึ้นเกี่ยวกับความจำเป็นของการบูรณาการทั้งการวิเคราะห์สังคมและนโยบายสังคมให้เข้าสู่กระแสหลักของการออกแบบและดำเนินการนโยบายพัฒนา ตลอดจนการเปิดใจยอมรับและเห็นพ้องว่าควรนำเอามิติทางสังคมเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการนโยบาย (ถึงแม้ว่าไม่ใช่วิธีการที่แก้ปัญหาทั้งหมด แต่ก็เป็นหนึ่งในเงื่อนไขสำคัญสำหรับการพัฒนา

ที่ประสบความสำเร็จมากขึ้นซึ่งวิธีคิดและกระบวนการดังกล่าวลักษณะเช่นนี้ได้ถูกนำไปใช้ในองค์กรด้านการพัฒนาและการออกแบบนโยบายต่างๆ อย่างแพร่หลายมากขึ้น (Hall & Midgley, 2004)

จากการกล่าวถึงลักษณะของนโยบายสังคมในช่วงต้น เราจึงเห็นได้ว่านโยบายสังคมจึงเป็นเรื่องของประชาชนหรือสมาชิกในสังคม ซึ่งการเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องนโยบายอาจมีความแตกต่างกันในแต่ละสังคมหรือแต่ละบริบทองค์กร/หน่วยงานที่เป็นผู้กำหนดหรือดำเนินการเรื่องนโยบาย ดังนั้นการพิจารณาถึงแนวคิด “กระบวนการนโยบาย” ควบคู่ไปด้วยจึงเป็นสิ่งสำคัญเมื่อต้องการเชื่อมโยงให้เห็นว่าประชาชนมีส่วนเกี่ยวข้องหรือเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายสังคมได้อย่างไร/อย่างน้อยเพียงใด ในการนี้ “กระบวนการนโยบาย” (policy process) แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของนโยบายตั้งแต่จุดเริ่มต้นกล่าวคือตั้งแต่การก่อรูปนโยบาย (policy formation) การนำนโยบายไปปฏิบัติ (policy implementation) การประเมินนโยบาย (policy evaluation) ตลอดจนการยุตินโยบาย (policy termination) ซึ่งนโยบายหนึ่งๆ อาจมีอยู่หรือได้รับการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง หรือเกิดการทดแทนนโยบายใหม่เมื่อนโยบายเดิมสิ้นสุดลง (maintenance or succession policy) (Dunn, 2011) ทั้งนี้กิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ (ภายในกระบวนการนโยบาย) ต่างเกิดขึ้นและมีความเชื่อมโยงต่อกัน ในขณะเดียวกันเมื่อพิจารณาถึงกระบวนการนโยบาย เราก็ไม่สามารถปฏิเสธได้ว่านโยบายมีความเชื่อมโยงกับภาคส่วนอื่นๆ ด้วยเช่นกัน เช่น เครือข่ายนโยบาย (policy network) ภาครัฐ (state) ภาคประชาสังคม (society) รวมถึงมุมมองและการตอบสนองของคนในชุมชน (discourse community) ตลอดจนระบบเกี่ยวกับนานาชาติ (international system) (Howlett, Ramesh, & Perl 2009) เพราะฉะนั้นกระบวนการนโยบายจึงไม่ใช่เพียงเรื่องของผู้มีอำนาจที่จะต้องดำเนินการกำหนดประเด็นนโยบายอย่างไร ก่อรูปอย่างไร นำไปปฏิบัติอย่างไร ประเมินอย่างไร และจะตัดสินใจดำเนินหรือยุตินโยบายหรือไม่/อย่างไร เพียงฝ่ายเดียว แต่ยังจำเป็นต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของภาคส่วนหรือตัวแสดงอื่นๆ ในฐานะผู้มีส่วนได้ส่วนเสียด้วยเช่นกัน ซึ่งเป็นเหตุผลที่ทำให้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงจำเป็นต้องกำหนดผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลากหลายฝ่ายตามที่ได้ระบุไว้ในขอบเขตด้านประชากรของบทก่อนหน้า

กรอบแนวคิดเครือข่ายพันธมิตรนโยบาย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกใช้กรอบแนวคิดเครือข่ายพันธมิตรนโยบาย (advocacy coalition Framework) เป็นจุดยืนและกระบวนการทัศน์ในการศึกษาวิเคราะห์ เนื่องจากกรอบแนวคิดดังกล่าวได้รับการพิจารณาว่าเป็นทฤษฎีอย่างหนึ่งเกี่ยวกับกระบวนการนโยบาย (Schlager & Blomquist, 1996) และถือว่าเป็นกระบวนการนโยบายแบบเจรจาต่อรองรูปแบบหนึ่ง (negotiation model of policy process) ซึ่งมุ่งให้ความสำคัญกับ “ระบบย่อยของนโยบาย” (policy subsystem) เป็นหลักมากกว่าที่จะมุ่งเน้นไปที่ประเด็น/ปัญหาหรือสถานการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะ ทั้งนี้ระบบย่อยของนโยบายประกอบด้วยตัวแสดงจากทั้งองค์กร

ภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องกับปัญหานโยบายอย่างจริงจัง และอาจรวมถึงตัวแสดงอื่นๆ ที่เป็นแนวร่วมหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ซึ่งมาร่วมกันเป็นพันธมิตรเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบาย ดังนั้นข้อคำนึงของกรอบแนวคิดเครือข่ายพันธมิตรนโยบายจึงประกอบด้วย 3 สิ่งดังต่อไปนี้

- (1) การมีปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มผู้สนับสนุนที่มีส่วนได้ส่วนเสียภายในระบบย่อยของนโยบาย
- (2) การเปลี่ยนแปลงภายนอกระบบย่อย (เช่น สภาวะทางเศรษฐกิจและสังคม)
- (3) ผลกระทบจากปัจจัยคงที่ (เช่น กฎเกณฑ์ตามรัฐธรรมนูญ โครงสร้างพื้นฐานทางสังคม)

ดังนั้นภายใต้กรอบแนวคิดดังกล่าว แนวร่วมหรือพันธมิตรเหล่านี้จึงมีการแบ่งปันระบบความเชื่อ (belief system) เพื่อมุ่งบรรลุเป้าหมายบางอย่างร่วมกัน ซึ่งมีวิธีการดำเนินงาน 3 ขั้นตอนหลัก ได้แก่

- (1) การพัฒนาและใช้ข้อมูลในรูปแบบการสนับสนุนเพื่อโน้มน้าวให้ผู้มีอำนาจตัดสินใจยอมรับทางเลือกนโยบายที่สนับสนุนโดยกลุ่มแนวร่วม
- (2) มีพื้นที่สำหรับการนำเสนอทางเลือกของการตัดสินใจ
- (3) ให้การสนับสนุนพันธมิตรจากฝ่ายภาครัฐที่มีความคิดเห็นร่วมกันหรืออาจเป็นสมาชิกของแนวร่วมเข้าสู่การดำเนินงานที่มีอำนาจดำเนินการเปลี่ยนแปลงนโยบาย (Sabatier, 1988)

เพราะฉะนั้นกรอบแนวคิดเครือข่ายพันธมิตรนโยบาย (advocacy coalition framework) จึงเป็นกรอบอย่างหนึ่งที่ถูกนำมาใช้วิเคราะห์นโยบายสาธารณะในบริบททางการเมืองอย่างเป็นระบบผ่านผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่างๆ (stakeholder) โดยตรงซึ่งมีลักษณะเป็นการเชื่อมโยงบริบททางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมในระดับมหภาค (macro-level) เข้ากับการวิเคราะห์รูปแบบของปัจเจกบุคคลในระดับจุลภาค (micro-level) และผสมผสานวิธีที่ดีที่สุดในการจัดการกับความหลากหลายของตัวแสดงในระบบย่อย จนนำไปสู่การเกิดเครือข่ายพันธมิตร หรือที่เรียกว่า “advocacy coalitions” (ศรีบุญญา ปานเจริญ, 2564)

ในการนี้เมื่อนำสาระสำคัญและจุดมุ่งหมายของกรอบแนวคิดเครือข่ายพันธมิตรนโยบายมาปรับใช้ในการออกแบบการวิจัยครั้งนี้ จึงเป็นเหตุผลว่าทำไมความหลากหลายของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเกี่ยวกับการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกจึงเป็นสิ่งที่ผู้วิจัยให้ความสำคัญในการศึกษาครั้งนี้ ซึ่งตัวแสดงหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วยทั้งผู้แทนจากหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน/ผู้ประกอบการ และภาคประชาชน ทั้งนี้รายละเอียดเกี่ยวกับแนวทางการแบ่งประเภทและกำหนดผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจะได้รับการกล่าวถึงต่อไป

ความสัมพันธ์ระหว่างนโยบาย นวัตกรรม และการยอมรับทางสังคม

ดังที่กล่าวไปแล้วว่าภายใต้ข้อสมมติของการทำให้กระบวนการนโยบายตั้งอยู่บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับกลุ่มคนหลายฝ่ายในลักษณะที่เป็นเครือข่ายพันธมิตร มีส่วนเหนี่ยวนำให้ประชาชนได้รับนโยบายที่ตอบสนองต่อความต้องการได้อย่างแพร่หลายมากขึ้น เพราะฉะนั้นประเด็นอย่างหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นว่านโยบายดังกล่าวตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนหรือไม่ ก็คือการนำเรื่องนโยบายมาพิจารณาร่วมกับแนวคิด “การยอมรับทางสังคม” ภายใต้ข้อสมมติว่านโยบายเปรียบเสมือนนวัตกรรมอย่างหนึ่งในสังคม ถึงแม้ว่านโยบายดังกล่าวจะเกี่ยวข้องกับการนำนวัตกรรมอะไรบางอย่างมาใช้หรือไม่ก็ตาม แต่สำหรับการศึกษาครั้งนี้นโยบายเกี่ยวกับการประหยัดน้ำและการใช้น้ำอย่างคุ้มค่าก็มีเรื่องของนวัตกรรมที่เป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับการใช้น้ำเข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นเหตุว่าทำไมผู้วิจัยต้องกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างนโยบาย นวัตกรรม และการยอมรับทางสังคม ในที่นี้ด้วยเช่นกัน

Wüstenhagen, Wolsink, & Burer (2007) พิจารณาถึงการยอมรับทางสังคม (social acceptance) ว่าจำเป็นต้องใช้มุมมองและมิติต่างๆ มาร่วมพิจารณาในลักษณะสหสาขาวิชา (interdisciplinary) ซึ่งงานศึกษาของเขาแบ่งการยอมรับทางสังคมออกเป็น 3 ด้าน/มิติ ได้แก่

1) ประการแรก การยอมรับทางสังคมและการเมือง (socio-political acceptance) ซึ่งถือว่าเป็นระดับทั่วไปและกว้างที่สุด กล่าวคือเป็นการแสวงหาวิธีที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทางการเมืองและประชาชนทั่วไปมองเห็นนโยบาย

2) ประการที่สอง การยอมรับของชุมชน (community acceptance) ซึ่งเป็นการพิจารณามุมมองของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในท้องถิ่นและผู้อยู่อาศัย

3) ประการสุดท้าย การยอมรับของตลาด (market acceptance) ซึ่งเป็นมุมมองที่คำนึงถึงระบบและพฤติกรรมทางเศรษฐกิจเป็นหลัก กล่าวคือนโยบายหรือนวัตกรรมที่จะนำมาใช้จำเป็นต้องพิจารณาถึงมุมมองและคำแนะนำของผู้เล่นในตลาดทั้งด้านอุปสงค์และอุปทาน

เพราะฉะนั้นเมื่อผู้วิจัยแบ่งหรือจัดประเภทผู้ให้ข้อมูลสำคัญในฐานะผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยแบ่งออกเป็นอย่างน้อย 3 กลุ่มได้แก่ ตัวแสดงด้านสังคมการเมือง, ตัวแสดงระดับชุมชน, และตัวแสดงในระบบตลาด (ซึ่งในที่นี้ก็คือผู้แทนจากหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน/ผู้ประกอบการ และภาคประชาชน เหมือนกับที่ผู้วิจัยได้กล่าวไว้ในหัวข้อก่อนหน้า) การจัดแบ่งความหลากหลายของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเช่นนี้จึงเป็นเงื่อนไขหนึ่งที่แสดงถึงการยอมรับทางสังคมที่มีต่อยุทธยานั้นๆ

ภาพที่ 6.3-1 สามเหลี่ยมการยอมรับทางสังคม

ที่มา:Wüstenhagen, Wolsink, &Bürer(2007)

การสนทนานโยบาย

การสนทนาเรื่องนโยบาย (policy dialogue) เป็นกระบวนการการพิจารณาไตร่ตรองผ่านการปรึกษาหารือกันอย่างเป็นระบบระหว่างผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับนโยบายอย่างน้อยสองคนหรือมากกว่านั้น ซึ่งเป็นการปรึกษาหารือเกี่ยวกับการจัดสรรคุณค่าสาธารณะ (public values) เพื่อที่จะหาข้อสรุปที่นำไปสู่หรือส่งผลต่อการสร้างนโยบายใหม่หรือปรับเปลี่ยนนโยบายบางอย่างที่มีอยู่แล้วให้ดียิ่งขึ้น ทั้งนี้สิ่งจำเป็นที่แฝงอยู่ในกระบวนการดังกล่าวคือการชี้แจงสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น และการทำความเข้าใจความสนใจและความกังวลของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกัประเด็นนโยบายนั้นๆ นอกจากนี้การสนทนาเรื่องนโยบายยังมีข้อสมมติว่าตัวแสดงต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งจะยอมรับระดับข้อตกลงและการปรองดองเป็นอย่างน้อย รวมถึงระดับความเป็นอิสระที่สัมพันธ์กันของตัวแสดงทั้งหมด อย่างไรก็ตามเพื่อเป็นการหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าที่เกิดจากการไม่ลงรอยกัน และการหลีกเลี่ยงผลลัพธ์ที่อาจถูกกำหนดโดยตัวแสดงใดตัวแสดงหนึ่งเพียงฝ่ายเดียวเป็นหลัก ดังนั้นการสนทนาเรื่องนโยบายจึงอาจใช้ระยะเวลาค่อนข้างนานในการดำเนินการ และในบางครั้งอาจได้ผลลัพธ์ที่ไม่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เข้าร่วมสนทนาทั้งหมด (Bangura, 1997)ในการนี้การสนทนาเรื่องนโยบายจึงมุ่งให้เกิดกรอบการปรับปรุงการเข้าใจร่วมกัน การระบุลำดับความสำคัญ การเสริมความเป็นเจ้าของและการมีส่วนร่วม การค้นหา

พื้นที่สามารถเห็นพ้องกัน การสร้างกลุ่มผู้สนับสนุนและความมั่นใจในการเปลี่ยนแปลง และการส่งผลกระทบต่อนโยบาย (US Aid, 2014) ทั้งนี้เมื่อพิจารณาถึงจุดประสงค์ของการใช้เทคนิค “การสนทนา” ในระหว่างกระบวนการนโยบาย กิจกรรมดังกล่าวมีลักษณะเป็นการอนุญาตให้คนซึ่งโดยปกติเป็นกลุ่มเล็กๆ ได้แบ่งปันมุมมองและประสบการณ์ที่หลากหลายเกี่ยวกับประเด็นปัญหา ซึ่งไม่ได้มีการตัดสิน (judgment) ให้น้ำหนัก (weighting) หรือการตัดสินใจ (making decisions) แต่เป็นการทำให้เกิดความเข้าใจและการเรียนรู้ (understanding and learning) ทั้งนี้การสนทนามีส่วนช่วยทำให้ผู้ร่วมวงสนทนาจัดอคติแบบเหมารวม (stereotype) เกิดความเชื่อมั่น และเปิดรับมุมมองที่แตกต่างไปจากที่ตนเองคุ้นเคยซึ่งกิจกรรมหรือเทคนิคดังกล่าวในบางครั้งอาจมีการปรึกษาหารือ (deliberation) เกิดขึ้น ซึ่งเป็นกระบวนการที่มุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับความแตกต่างบนพื้นฐานของการให้เหตุผลเชิงวิพากษ์ (critical reasoning) และข้อโต้แย้งเชิงตรรกะ (logical argument) ท่ามกลางการตัดสินใจของสมาชิกภายในกลุ่ม (แทนที่การใช้อำนาจ หรือสายบังคับบัญชา) ทั้งนี้การตัดสินใจหาทางออกโดยวิธีนี้มุ่งเน้นการตรวจสอบอย่างรอบด้านของแต่ละประเด็นอย่างเท่าเทียม รวมถึงการเก็บรวบรวมข้อมูลและการพิจารณาข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการให้น้ำหนักทั้งข้อดีและข้อเสียของทางเลือกอย่างหลากหลาย

เมื่อพิจารณาถึงการนำเทคนิคการสนทนาไปประยุกต์ใช้ร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเกี่ยวกับประเด็นนโยบายหนึ่งๆ การสนทนาไปนโยบายจึงเป็นกระบวนการเชิงโต้ตอบและการทำงานร่วมกันที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อจัดการกับความท้าทายด้านนโยบายโดยการนำผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและนักวิจัยด้านนโยบายมาปฏิบัติสัมพันธ์กัน และนำไปสู่การกำหนดนโยบาย (Yankelovich, 1999; Bazeley, Brown, & Rudland, 2013) กล่าวคือ กระบวนการนี้เกี่ยวข้องกับการรวมตัวของบุคคลหรือกลุ่มที่มีมุมมองที่หลากหลาย ซึ่งสิ่งที่สำคัญก็คือการสร้างการสนทนาที่สร้างสรรค์และมีส่วนร่วมอย่างทั่วถึง (Connick & Innes, 2003) ในขณะเดียวกันกระบวนการดังกล่าวเปรียบเสมือนแพลตฟอร์มสำหรับผู้เกี่ยวข้องในการปฏิบัติสัมพันธ์ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และทำงานเพื่อหาทางออกที่จะแก้ไขความแตกต่างระหว่างข้อมูลและการปฏิบัติ (Lavis, Permanand, & Team, 2013) ซึ่งสามารถนำไปสู่การกำหนดลำดับความสำคัญที่ร่วมกัน โดยการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ การแบ่งปันความรู้ และการรวมข้อมูลจากงานวิจัยและข้อมูลบริบทต่าง ๆ (Brien & Brugh, 2020) ซึ่งเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลวิจัยและการนำไปปฏิบัติ (Yehia & El, 2015) ทั้งนี้โครงสร้างที่เหมาะสมของการสนทนาไปนโยบายมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งเริ่มต้นจากการระบุเฉพาะปัญหาที่สำคัญในจำนวนไม่มาก จะสามารถสร้างแนวทางแก้ไขที่มีความเป็นไปได้และสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง (WIEGO, 2013)

เป้าหมายหลักของการสนทนาไปนโยบาย คือ การสร้างความเข้าใจร่วมกัน สรรวจมุมมองที่แตกต่าง และค้นหาแนวทางร่วมกันในการแก้ไขปัญหาเชิงนโยบายที่มีความซับซ้อนและเต็มไปด้วยความขัดแย้ง (Innes & Booher, 2003) ทั้งนี้ Connick & Innes (2003) เสนอว่ากระบวนการนี้สามารถทำให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีโอกาส

ในการพัฒนาความคิดใหม่ กลยุทธ์ และแนวทางการแก้ไขอาจมีการพัฒนาไปมากกว่าที่ได้ตกลงไว้ในตอนเริ่มต้น กระบวนการ ซึ่งอาจนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงระบบเดิมได้

อย่างไรก็ตามแนวคิดหรือเทคนิคดังกล่าวได้รับการนำเสนอครั้งแรกในช่วงทศวรรษ 1980 ภายใต้กรอบของโปรแกรมการปรับโครงสร้าง (Structural Adjustment Programs: SAPs) ที่มีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมนโยบายทางเศรษฐกิจในประเทศกำลังพัฒนา โดยได้รับการสนับสนุนจากธนาคารโลก (World Bank) กองทุนการเงินระหว่างประเทศ (International Monetary Fund: IMF) และหน่วยงานเพื่อการพัฒนาระหว่างประเทศสหรัฐ (United States Agency for International Development: USAID) (European Partnership for Democracy, 2021; United Nations, 2023) ในประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา กระบวนการดังกล่าวได้มีความเกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับปฏิบัติการเผยแพร่ประชาธิปไตยและได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางในทวีปยุโรป ในปี 2015 สหประชาชาติทั้งหมดได้รับการอนุมัติแบบเห็นชอบอย่างเป็นทางการเป็นเอกภาพ ในแผนปี 2030 เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (the 2030 Agenda for Sustainable Development) ซึ่งเน้นความสำคัญของการมีส่วนร่วมโดยกระบวนการพัฒนา และออกแบบนโยบายจะเป็นเครื่องมือในการการพัฒนาที่ก้าวหน้าอย่างยั่งยืนและบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ (European Partnership for Democracy, 2021)

เมื่อพิจารณาในเชิงวิชาการโดยเฉพาะ จากงานศึกษาของ Bruen & Brugha (2020) ซึ่งเกี่ยวกับการศึกษาบทบาทและประสิทธิภาพของการมีส่วนร่วมเกี่ยวกับนโยบายเป็นกลยุทธ์ในการส่งข้อมูลความรู้ในบริบทของการวางแผนกำลังคนทางการแพทย์ งานวิจัยดังกล่าวได้ประยุกต์ใช้เทคนิคการสนทนานโยบาย ซึ่งออกแบบการวิจัยโดยกำหนดให้นักวิจัยเป็นผู้นำ (researcher-led approach) และเป็นที่ยอมรับจากองค์กรที่ไม่ใช่องค์กรเชิงวิชาการ (non-academic organization) ตลอดจนมีส่วนร่วมและอภิปรายเกี่ยวกับประเด็นต่างๆ โดยไม่แสดงถึงแนวคิดหรือตามนโยบายขององค์กรใดเป็นพิเศษ ทั้งนี้ผลการศึกษาพบว่าการสนทนาเกี่ยวกับนโยบายสร้างแรงกระตุ้นที่แตกต่างจากสถานการณ์อื่นๆ โดยการสร้างพื้นที่ที่ปลอดภัยให้กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการสนทนาและมีการโต้ตอบนอกเหนือจากกระบวนการต่อรองและปัจจัยอื่นๆ ที่มีอิทธิพลในชีวิตประจำวัน

ดังนั้นเทคนิคการสนทนานโยบายจึงสอดคล้องกับกระบวนการพัฒนาและออกแบบนโยบายที่มุ่งสร้างการมีส่วนร่วมกับผู้คนที่เกี่ยวข้อง หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับนโยบายนั้นๆ ในหลากหลายระดับ ไม่ว่าจะเป็นผู้มีอำนาจในการกำหนดใช้นโยบาย ผู้ปฏิบัติงาน ภาคเอกชน สื่อ ภาคประชาสังคม และภาคประชาชน เป็นต้น ผ่านการจัดวงหารือ พูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น หากจุดร่วม-จุดต่าง นำไปสู่การส่งเสียงและผลักดันนโยบายต่อ ทั้งนี้สิ่งสำคัญของกระบวนการนี้ คือการสร้างบรรยากาศการพูดคุย-แลกเปลี่ยนให้เป็นพื้นที่ปลอดภัย เป็นมิตรกับความความคิด และมุมมองอันหลากหลาย สามารถถกเถียงกันเพื่อหาจุดร่วมกันได้ ให้ผู้คนที่แตกต่าง ทำงานคนละบทบาทหน้าที่

หรือต่างพื้นที่ได้รับฟังกันและกัน ได้แบ่งปันความรู้ ประสบการณ์ รวมถึงทรัพยากรต่างๆ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการหาแนวทางหรือทางออกใหม่ให้ปัญหาที่มีอยู่

ห้องปฏิบัติการนโยบาย

หลักการโดยทั่วไป

ห้องปฏิบัติการ (policy lab) เป็นแนวคิด ใหม่ในการสร้างสรรค์นวัตกรรมทางนโยบาย (policy innovation) อย่างมีส่วนร่วมโดยใช้หลักการมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (human centric approach) มาเป็นหัวใจในการออกแบบนโยบาย รวมทั้งสร้างความร่วมมือ (collaboration) กับทุกภาคส่วน เพื่อคิดค้นและสร้างนวัตกรรมร่วมกัน และนำไปทดสอบหรือทดลองในห้องปฏิบัติการออกแบบ (design lab) ก่อนที่จะกำหนดออกมาเป็นนโยบาย โดยมุ่งหวังว่า นโยบายจะมีคุณภาพและตอบโจทย์ความต้องการของประชาชนได้อย่างแท้จริง (วสันต์ เหลืองประภัสร์, 2563; สุรสีห์ บัวจันทร์, 2564) หลักการสำคัญของแนวคิดห้องปฏิบัติการ (policy lab) เป็นการผสมผสานการทำงานรูปแบบใหม่ระหว่างพื้นฐานทางความคิด เครื่องมือที่ใช้ในการออกแบบ และกระบวนการทำงาน ซึ่งสามารถอธิบายหลักการสำคัญของแนวคิดได้เป็น 3 ประการ ดังนี้

1) การใช้มุมมองใหม่หรือการตั้งคำถามรูปแบบใหม่ เพื่อนำมาต่อยอดทางความคิด และสะท้อนปัญหาในมุมมองที่แตกต่าง ไปจากเดิม ยกตัวอย่างเช่น การตั้งคำถามว่าทำไมคนไทยทำงานหนักแต่ไม่ค้มเหนี่ยว เป็นต้น

2) การใช้เสียงใหม่เป็นการสร้างรูปแบบการทำงานใหม่ โดยใช้การทำงานร่วมกันกับเครือข่ายที่มีความสำคัญในด้านต่างๆ ทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ เช่น การใช้ห้องปฏิบัติการ (Policy Lab) ในประเทศไทยมีการทำงานร่วมกับสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส (Thai PBS) สำนักงานสถิติแห่งชาติ (สสช.) ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย ธนาคารโลก โครงการสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ สถาบันเทคโนโลยีแมสซาชูเซตส์ Urban Metabolism Group และ Urban Risk Lab

3) การใช้เครื่องมือใหม่ (สุรสีห์ บัวจันทร์, 2564) ซึ่งประกอบด้วย 4 เครื่องมือหลัก ดังนี้ (1) Foresight & Futures Lab คือ การวิเคราะห์ภาพอนาคตและ สืบรวจประเมินสิ่งที่อาจคาดไม่ถึง แต่อาจก่อให้เกิดผลกระทบสูง เพื่อประกอบการออกแบบนโยบาย และส่งเสริมกระบวนการคิดวิเคราะห์ระยะยาว (2) Data & Intelligence Lab คือ การวิเคราะห์และแสดงผลข้อมูลหลักฐานข้อเท็จจริงในรูปแบบที่เข้าใจและเข้าถึงได้ เพื่อช่วยกำหนดทิศทางการพัฒนาประเทศและสร้างระบบเฝ้าระวังติดตามประเด็นที่สำคัญต่อการพัฒนาประเทศ (3) Design & Testing Lab คือ การออกแบบทางเลือกของนโยบายและมาตรการต่างๆ รวมถึงการทดสอบและทดลองเพื่อนำไปพัฒนาและปรับปรุงข้อเสนอแนะเชิงนโยบายให้มีความเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ สูงขึ้นและ

(4) Public Opinion & Dialogue Lab คือการเก็บรวบรวมความคิดเห็นสาธารณะและสร้างการมีส่วนร่วมทั้งจากผู้กำหนดนโยบายผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและประชาชนเพื่อใช้ในการออกแบบนโยบายของประเทศ

การสร้างนวัตกรรมกับห้องปฏิบัติการนโยบาย

ห้องปฏิบัติการนโยบาย (policy lab) คือ พื้นที่หรือหน่วยงานสร้างสรรค์นวัตกรรมทางนโยบาย (policy innovation) อย่างมีส่วนร่วม โดยเน้นความต้องการของประชาชนเป็นศูนย์กลาง และเป็นหนึ่งในแนวความคิดที่กำลังได้รับความสนใจจากนานาประเทศทั่วโลก (วสันต์ เหลืองประภัสร์, 2563) อาทิ Policy lab ในสหราชอาณาจักร, Public Sector Innovation Units ในออสเตรเลีย, The Policy Lab Digital Work & Society ในเยอรมนี, Design Policy Lab ในสหภาพยุโรป และ Innovation Lab ในสิงคโปร์ เป็นต้น อย่างไรก็ตามนิยามความหมายของห้องปฏิบัติการนโยบายอาจแตกต่างกันไปตามภารกิจสาธารณะ การกำกับดูแลของแต่ละรัฐบาล และบริบททางการเมืองของแต่ละประเทศ ซึ่งห้องปฏิบัติการนโยบายเหล่านี้ล้วนเกิดขึ้นพร้อมกับความต้องการการพัฒนาเครื่องมือและวิธีวางนโยบายแบบใหม่ เพื่อให้นโยบายสาธารณะสามารถตอบสนองได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อความซับซ้อนของประเด็นปัญหาทางเทคโนโลยีเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว (WEF, 2018; Bailey & Lloyd, 2016; Bravo-Biosca, 2016; Dutz, Kunznetsov, Lasagabaster, & Pilat, 2014) รวมทั้งการเป็นหน่วยงานที่ช่วยสนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางแนวความคิดและวัฒนธรรมการทำงานของภาครัฐให้ก้าวทันกับบริบทการเปลี่ยนแปลงภายนอกอีกด้วย (Kimbell, 2015)

ทั้งนี้ จุดร่วมของห้องปฏิบัติการนโยบายต่าง ๆ มีลักษณะและหลักการทำงานที่สำคัญอยู่ 5 ด้าน คือ 1) ออกแบบร่วมกับประชาชน, 2) ทำงานแบบเครือข่าย, 3) คิดที่ขอบของความเป็นไปได้, 4) ใช้เครื่องมือดิจิทัลเพิ่มประสิทธิภาพ, และ 5) ทดลองและปรับปรุง โดยรายละเอียดของแต่ละหลักการมีดังนี้

1) ออกแบบร่วมกับประชาชน (Design with citizens) การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการออกแบบนโยบาย วางแผนการดำเนินงาน และการลงมือปฏิบัติมีอยู่หลายชั้น (Arnstein, 1969) ซึ่งหลายครั้งในกระบวนการวางแผนนโยบาย รัฐมักจะมองประชาชนเป็นเพียงผู้ได้รับประโยชน์ ผู้ได้รับผลกระทบ หรือเพียงผู้รับบริการเท่านั้น (Bailey & Lloyd, 2016) ทำให้การมีส่วนร่วมของประชาชนเกิดขึ้นเพียงช่วงท้ายของกระบวนการเพื่อยืนยันแนวความคิดของแผนนโยบาย ในทางกลับกัน ห้องปฏิบัติการนโยบายต่าง ๆ มักนำวิธีคิดเชิงออกแบบ (design thinking) มาใช้ควบคู่กับพื้นฐานการออกแบบที่ยึดให้คนหรือประชาชนเป็นศูนย์กลาง (human-centered design) แนวความคิดดังกล่าวเล็งเห็นถึงความสำคัญในองค์ความรู้ของประชาชนและคนในพื้นที่ที่มีศักยภาพในการร่วมหาคำตอบไปด้วยกันกับหน่วยงานของรัฐ จึงอาจกล่าวได้ว่า ห้องปฏิบัติการนโยบายมี

ส่วนสำคัญในการเป็นสะพานเชื่อมระหว่างการทำงานของหน่วยงานรัฐกับประชาชนเพื่อหาทางออกร่วมกัน ซึ่งจะเป็นการเปิดโอกาสให้เกิดนวัตกรรมเชิงนโยบายใหม่ ๆ ที่ตอบโจทย์ประชาชนได้มากขึ้น และยังเป็นการเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชนให้ดียิ่งขึ้นอีกด้วย (Kimbell, 2015)

2) การทำงานแบบเครือข่าย (Work in networks) การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีที่สร้างความยุ่งเหยิงและความซับซ้อนต่อสังคมมีส่วนสำคัญทำให้ปัญหาในปัจจุบันและอนาคตมีลักษณะที่เกี่ยวข้องกันอย่างเป็นพลวัตและเป็นองค์รวมมากยิ่งขึ้น จนเป็นผลสืบเนื่องให้กระบวนการแก้ปัญหาต้องการการบูรณาการข้ามศาสตร์ ความเชี่ยวชาญ หน่วยงาน และภาคส่วนต่างๆ เป็นอย่างมาก ในทางกลับกันองค์กรภาครัฐขนาดใหญ่มักมีกฎระเบียบและข้อจำกัดที่ต้องการเสริมสร้างให้รัฐมีความรับผิดชอบต่อสังคม (accountability) มากยิ่งขึ้น แต่กลับนำมาซึ่งความยุ่งยากในการประสานงานและร่วมงานกันระหว่างหน่วยงานภายใน และระหว่างองค์กรในภาคส่วนต่างๆ ทำให้การทำงานอย่างเป็นองค์รวมผ่านการบูรณาการข้ามศาสตร์ยังไม่เกิดขึ้นมากนักในระดับของการวางแผนนโยบาย

ด้วยความท้าทายของปัญหาสังคมที่ซับซ้อนดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น ห้องปฏิบัติการนโยบายมักเป็นหน่วยงานย่อยที่มีอิสระในการทำงานค่อนข้างมากเมื่อเทียบกับองค์กรภาครัฐโดยรวม มีโครงสร้างองค์กรเป็นการทำงานแบบเครือข่ายระหว่างบทบาทต่างๆ ภายในห้องปฏิบัติการนโยบายด้วยตัวเอง และมีขนาดเล็กเพราะห้องปฏิบัติการนโยบายมีหน้าที่สำคัญในการสร้างและทำงานผ่านระบบนิเวศเพื่อการทำงาน (ecosystem) ที่เต็มไปด้วยผู้เกี่ยวข้องในสายงาน องค์กร และภาคส่วนที่หลากหลาย (วสันต์ เหลืองประภัสร์, 2563)

3) การคิดที่ขอบของความเป็นไปได้ (Think at the periphery) ด้วยความสำคัญของนโยบายภาครัฐต่อแนวทางการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมของประเทศ ผู้วางแผนนโยบายจึงมักใช้การให้เหตุผลเชิงอนุมาน (deductive reasoning) ว่าผลลัพธ์จะเกิดขึ้นตามทฤษฎี และการให้เหตุผลเชิงอุปนัย (inductive reasoning) ว่าผลลัพธ์น่าจะเป็นเหมือนในกรณีศึกษาเพื่อสร้างความมั่นใจว่าผลกระทบจะเกิดขึ้นตามที่คาดหวังไว้ ถึงแม้กรอบวิธีคิดและการให้เหตุผลดังกล่าวจะมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการวางแผนนโยบาย วิธีการดังกล่าวมีข้อจำกัดอยู่ 2 ด้าน คือ (1) การจำกัดทางออกในการแก้ปัญหาที่มีกวนอยู่กับวิธีหรือทฤษฎีเดิม และ (2) การจำกัดการมองภาพอนาคตที่หลากหลายโดยการมองเพียงอนาคตที่คาดว่าจะเกิดขึ้น (projected future)

การสร้างสรรคและออกแบบนวัตกรรมเชิงนโยบายที่ต้องการหาทางออกใหม่ ๆ จึงต้องเริ่มคิดที่ขอบเขตของความเป็นไปได้ โดยการผนวกการให้เหตุผลในเชิงอธิบาย (abductive reasoning) เข้ามาก่อนกระบวนการให้เหตุผลเชิงอนุมานหรืออุปนัย (Kimbell, 2015) เพื่อจุดประกายความคิดและแนวทางใหม่ ๆ ก่อนที่จะสร้างความมั่นใจด้วยการทดลองหรือศึกษาผลกระทบของทางออกนั้น ๆ ในขณะเดียวกันการมองภาพอนาคต (foresight) ที่

หลากหลายจะช่วยให้การวางแผนยุทธศาสตร์และนโยบายมีความพร้อมในการรับมือ (robust) กับปัจจัยต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและผันผวนมากยิ่งขึ้น (สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ, 2562) การคิดที่ขอบของความ เป็นไปได้จึงเป็นพื้นฐานของการสร้างนวัตกรรมเชิงนโยบายและการมองอนาคตที่รอบคอบมากยิ่งขึ้น

4) การใช้เครื่องมือดิจิทัลเพิ่มประสิทธิภาพ (Utilize digital tools for efficiency) การพัฒนาและเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีไม่เพียงแต่จะสร้างความท้าทายให้กับสังคมและเศรษฐกิจโดยรวม แต่ยังสร้างโอกาสให้ การทำงานของภาครัฐมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ผ่านเครื่องมือใหม่ ๆ ที่สามารถนำมาใช้ในกระบวนการวางแผน นโยบายได้ โดยมากแล้วเครื่องมือดิจิทัลสามารถถูกใช้ได้ตลอดกระบวนการวางแผนนโยบายทั้งในขั้นตอนการเข้าใจ ปัญหา ขั้นตอนการหาทางออก และขั้นตอนการทดสอบนโยบาย โดยกลุ่มเครื่องมือที่สำคัญมี 2 กลุ่มหลัก คือ 1) กลุ่มเครื่องมือการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในขั้นตอนต่าง ๆ เช่น การสร้างช่องทางออนไลน์ในการติดต่อ รัฐบาล การสำรวจข้อมูลหรือความเห็นของประชาชนผ่านระบบหุ่นยนต์โต้ตอบสนทนาอัตโนมัติ (Chatbot) หรือการ จัดเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการประชุมอย่างมีส่วนร่วม และ 2) กลุ่มเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ข้อมูล (data science) (Esty & Rushing, 2007) เพื่อให้รัฐเห็นประเด็นในภาพกว้างและสร้างนโยบายที่ขับเคลื่อนด้วยข้อมูล (Data-Driven Policy) (Esty & Rushing, 2007) โดยรัฐจำเป็นต้องเริ่มเก็บข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) เพื่อ เป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ นอกจากนี้ หน่วยงานรัฐยังสามารถต่อยอดไปใช้ศาสตร์การเรียนรู้สมองกล (Machine Learning) หรือปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence, AI) เพื่อทำความเข้าใจพฤติกรรมของสังคมและนำไปสู่ การแนะนำทางออกที่ตรงกับความต้องการส่วนบุคคลได้การพัฒนาของเครื่องมือทางดิจิทัลทั้งหลายเหล่านี้จึง กลายเป็นโอกาสสำคัญที่ห้องปฏิบัติการนโยบายต่าง ๆ สามารถช่วยให้ภาครัฐวางแผนนโยบายทั้งเชิงลึกและเชิง กว้างได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น (วสันต์ เหลืองประภัสร์, 2563)

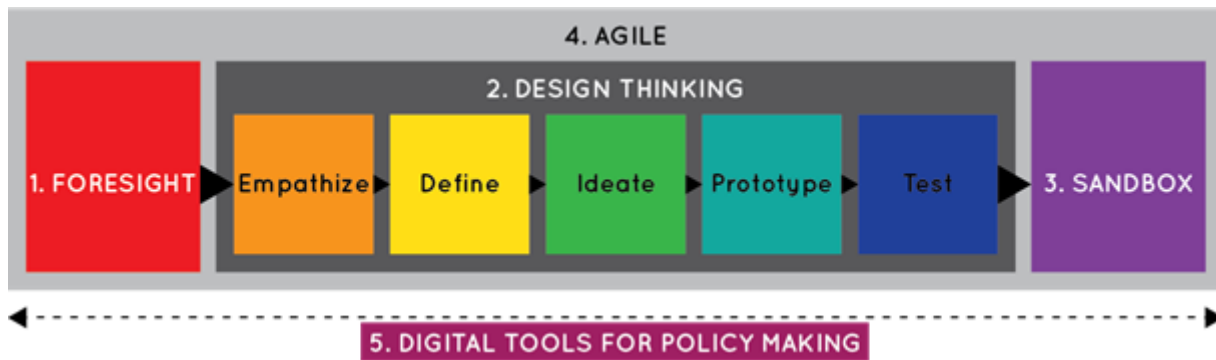
5) การคอยทดลองและปรับปรุง (Continue to experiment and Iterate) การเป็นห้องปฏิบัติการ ทดลองมีนัยแฝงของการเป็นพื้นที่สำหรับการลองผิดลองถูกกับเครื่องมือ วิธีการ และนวัตกรรมใหม่ ๆ ซึ่งในที่นี้การ เป็นห้องปฏิบัติการนโยบายจึงเป็นพื้นที่สำหรับการลองผิดลองถูก ทั้งกับวิธีการสร้างนโยบายและกับผลลัพธ์ของ นวัตกรรมเชิงนโยบายด้วย ทั้งนี้ แม้การลองผิดลองถูกจะเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างสรรค์นโยบายใหม่ ๆ แล้ว สิ่ง ที่ซ่อนเร้นอยู่ในการทดลองที่หลีกเลี่ยงไม่ได้คือความเสี่ยงต่อความล้มเหลวที่มีโอกาสเกิดขึ้นอยู่เป็นประจำ ซึ่งใน บริบทของการทดลอง ความล้มเหลวเป็นเรื่องที่ดีเพราะมันเป็นบทเรียนที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้และการพัฒนาต่อ ยอด

ในทางกลับกันเนื่องจากนโยบายรัฐสามารถสร้างผลกระทบอย่างรุนแรงต่อวิถีชีวิตและคุณภาพของประชาชนโดยตรง นโยบายของรัฐที่มีผลต่อประชาชนจึงเป็นเรื่องที่สามารถรับความเสี่ยงได้ต่ำและเป็นสิ่งที่จะต้องมาพร้อมกับความรับผิดชอบ (accountability) ที่สูงมาก ในหลายประเทศทั่วโลก ภาครัฐจึงทดสอบนวัตกรรมเชิงนโยบายผ่านเครื่องมือ เช่น การทดลองแบบสุ่มโดยมีกลุ่มควบคุม (Randomized Controlled Trial หรือ RCT) (Banerjee & Duflo, 2011) โดยอาจกำหนดพื้นที่เฉพาะให้เป็นพื้นที่ทดลองนโยบาย (policy sandbox) ซึ่งได้รับการยอมรับจากประชาชนในพื้นที่แล้ว พื้นที่ตัวอย่างหรือพื้นที่ศึกษาเหล่านี้จึงเป็นอีกหนึ่งปัจจัยสำคัญที่จะยอมให้ห้องปฏิบัติการนโยบายสามารถทดลอง เรียนรู้ และปรับปรุงแผนนโยบายให้ดียิ่งขึ้นไป

จากแนวทางและหลักการทำงานดังที่ได้กล่าวมา แนวคิด กระบวนการ และเครื่องมือการทำงานของห้องปฏิบัติการนโยบายมักจะถูกระดมมาจากศาสตร์ที่หลากหลาย เพื่อใช้ในการทดลองหานโยบายใหม่ ๆ มาสนับสนุนให้ห้องปฏิบัติการนโยบายเป็นหน่วยงานหลักในการผลักดันให้รัฐสร้างนโยบายสาธารณะได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น และมุ่งเน้นการให้ความสำคัญกับผู้ใช้นโยบายขั้นสุดท้าย (end-user) องค์ความรู้หรือเครื่องมือที่มักจะถูกนำมาประยุกต์ใช้ได้แก่ การคิดเชิงออกแบบ (design thinking) การระดมพลังประชาคม (crowdsourcing) ไปจนถึงวิทยาศาสตร์ข้อมูล (data science) พฤติกรรมศาสตร์ (behavioural science) รวมทั้งการวิเคราะห์ข้อมูลผ่านเครื่องมือดิจิทัลใหม่ ๆ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนานโยบาย

อย่างไรก็ตามห้องปฏิบัติการนโยบายส่วนใหญ่ยังอยู่ในช่วงแรกเริ่ม และถูกมองว่าเป็นโครงสร้างที่ไม่มี ความแน่นอนจากบรรดาสถาบันของภาครัฐ เพราะบ่อยครั้งหน่วยงานภาครัฐมักลังเลที่จะมอบหมายประเด็น เร่งด่วนหรือนโยบายที่มีความสำคัญให้กับห้องปฏิบัติการนโยบาย จนกลายเป็นการลดทอนศักยภาพของห้องปฏิบัติการนโยบายไปในตัว หน้าที่ห้องปฏิบัติการนโยบายทั่วโลกมักเผชิญปัญหาาร่วมกันคือขาดการมอบอำนาจหน้าที่ที่ชัดเจนในด้านการพัฒนานโยบายจากรัฐบาล จนทำให้ไม่มีศักยภาพเพียงพอที่จะผลักดันโครงการนำร่องให้สำเร็จได้ในทางปฏิบัติ

ทั้งนี้ การกำหนดเป้าหมายในระยะยาวของห้องปฏิบัติการนโยบาย ให้มีพันธกิจในการยกระดับสถาบันทางการเมืองและสถาบันรัฐรูปแบบใหม่ที่มุ่งการสร้างสรรคร่วมกัน (co-creation) ในทุกระดับของการพัฒนานโยบาย จะเป็นประเด็นขับเคลื่อนที่สำคัญที่ทำให้ห้องปฏิบัติการนโยบายมีความสำคัญในภาครัฐมากยิ่งขึ้น จึงอาจกล่าวได้ว่า ห้องปฏิบัติการนโยบายเป็นพื้นที่ของการหลอมรวมทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นภาคเอกชน ภาคประชาสังคม ภาครัฐ ไปจนถึงนักนวัตกรรมหรือผู้เชี่ยวชาญจากหลากหลายภาคส่วนให้มาร่วมกันสร้างสรรค์นโยบายสาธารณะร่วมกัน

ภาพที่ 6.3-2 ความสัมพันธ์ระหว่างเครื่องมือสำหรับห้องปฏิบัติการนโยบาย

การใช้ห้องปฏิบัติการ (policy lab) ในต่างประเทศและในไทย

ห้องปฏิบัติการ (policy lab) เป็นแนวคิดที่ประเทศต่างๆ ให้ความสนใจในการนำมาประยุกต์ใช้กับการออกแบบนโยบายอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น โดยมีตัวอย่างของประเทศที่มีการใช้ห้องปฏิบัติการ (policy lab) ดังนี้ ประเทศสหราชอาณาจักรได้ก่อตั้ง U.K. Policy Lab เมื่อปีพ.ศ.2557 โดยมีคณะทำงานเล็ก ๆ อยู่ภายใต้โครงสร้างการบริหารงานของ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (The UK Cabinet Office) ทั้งนี้ U.K. Policy Lab มีวัตถุประสงค์หลัก ในการนำนวัตกรรมมาใช้ในการวางนโยบายรวมทั้งมีหลักการสำคัญในการสร้างนโยบายแบบเปิด (open policy) กล่าวคือในการออกแบบนโยบาย ได้มีการทำงานร่วมกันระหว่างผู้กำหนดนโยบาย และผู้ใช้นโยบายทั้งภาครัฐภาคเอกชนและภาคประชาชนผ่านการใช้เครื่องมือและเทคนิคใหม่ ๆ เช่นกระบวนการคิดเชิงออกแบบ (design thinking) ฯลฯ ตัวอย่างโครงการที่สำคัญ อาทิโครงการ Speculating on the Future of Rail ซึ่งเป็นโครงการพัฒนาบริการรถไฟโดยคำนึงถึงผู้โดยสาร เป็นหลักและโครงการป้องกันการไร้ที่อยู่ (homelessness prevention) ที่หาวิธีป้องกันการกลายเป็นผู้ไร้บ้านซึ่งโครงการดังกล่าวประสบความสำเร็จเป็นอย่างมากและทำให้ U.K. Policy Lab เป็นองค์กรแม่แบบสำหรับประเทศอื่น ๆ เป็นต้น (สุรสิทธิ์ บัวจันทร์, 2564)

ประเทศสิงคโปร์ เป็นตัวอย่างประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่ได้จัดตั้ง The Human Experience Lab (THE Lab) ขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2555 ซึ่งเป็นหน่วยงานภายใต้การกำกับของ สำนักนายกรัฐมนตรี และมีหน้าที่ออกแบบและปรับปรุงนโยบาย และบริการสาธารณะ ทั้งนี้ THE Lab มีผลงานที่สำคัญ เช่น โครงการ Pioneer Generation Package Lanyard ของกระทรวงสาธารณสุข และโครงการ The Service Workforce Instant Feedback Transformation System at Changi Airport ซึ่งเป็นโครงการที่ต้องการแก้ไขปัญหาการให้บริการในสนามบินชางงี โดยอาศัยการมีส่วนร่วมจากผู้ใช้บริการและเจ้าหน้าที่ของสนามบินในทุกส่วนงาน เพื่อตอบสนองต่อความต้องการและผู้ใช้บริการเกิดความพึงพอใจสูงสุด (สุรสิทธิ์ บัวจันทร์, 2564)

ประเทศไทย เริ่มมีการนำแนวคิดห้องปฏิบัติการ (policy lab) มาใช้ในการวางแผนในหลาย ๆ ระดับ โดยปัจจุบันมีการจัดตั้งสถาบันนโยบายสาธารณะและการพัฒนา (Institute of Public Policy and Development) เป็นหน่วยงานที่เสมือนเป็นห้องปฏิบัติการในการวิจัยพัฒนาและออกแบบนโยบาย เพื่อการพัฒนาระยะยาวที่ยั่งยืนของประเทศบนพื้นฐานของข้อมูลและหลักฐาน ซึ่งถือได้ว่าเป็นแนวคิดที่นำมาใช้พัฒนาการออกแบบนโยบายที่มุ่งหวังในการตอบสนองทุกกลุ่มคนในสังคม (สุรสีห์ บัวจันทร์, 2564) ตัวอย่างโครงการที่ได้ดำเนินการโดยใช้การออกแบบนโยบายภายใต้แนวคิดห้องปฏิบัติการ (policy lab) คือ โครงการ Beyond Growth Reducing Risks, Enhancing Happiness เป็นโครงการที่ต้องการเปลี่ยนมุมมองการพัฒนานโยบายสาธารณะของอนาคต โดยมี “คน” เป็นศูนย์กลาง ผ่านการวิเคราะห์ด้วยข้อมูลหลักฐาน และการสร้างความร่วมมือระหว่างภาคีเพื่อสร้างองค์ความรู้และออกแบบนโยบายที่สำคัญต่อการ “ลดความเสี่ยง เพิ่มความสุข” ของประชาชนไทย ซึ่งประเด็นการศึกษาหลักคือ การเพิ่มความสุข ทั้งเชิงโครงสร้าง และเชิงคุณค่า และการลดความเสี่ยง ทั้งจากภัยธรรมชาติและจากมนุษย์ (Institute of Public Policy and Development , 2023)

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้วัตถุประสงค์การวิจัยครั้งนี้ไม่ได้มุ่งใช้เทคนิคห้องปฏิบัติการนโยบายโดยตรง แต่ผู้วิจัยก็นำหลักการบางอย่างของเทคนิคดังกล่าวมาร่วมเป็นส่วนหนึ่งของการสังเคราะห์กระบวนการนโยบายที่เหมาะสมต่อการพัฒนานโยบายสังคมว่าด้วยการใช้น้ำอย่างประหยัดและคุ้มค่า เพื่อให้ได้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่พร้อมสำหรับการนำไปใช้งาน และอาจเป็นพื้นฐานสำหรับการต่อยอดการใช้เทคนิคห้องปฏิบัติการนโยบายเพื่อทดสอบประสิทธิภาพของการนำนโยบายสังคมด้านน้ำไปประยุกต์ใช้ต่อไปในอนาคต

5. Draft Data Collection Instruments

ระเบียบวิธีวิจัย

รูปแบบการวิจัย

เนื่องจากวัตถุประสงค์หลักของการวิจัยครั้งนี้คือการรับฟังความคิดเห็นจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเกี่ยวกับผลประโยชน์ของการใช้น้ำและการบริหารจัดการน้ำภายในพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (อีอีซี) ดังนั้นผู้วิจัยจึงเลือกใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ในลักษณะที่เป็นการศึกษาภาคสนาม (field research) หรือการลงพื้นที่เพื่อพบปะและเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเป็นหลัก

แหล่งข้อมูล

เนื่องจากวัตถุประสงค์ประการแรกของการวิจัยครั้งนี้ คือ การสังเคราะห์แก่นสารเกี่ยวกับข้อค้นพบและข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่เกิดจากงานวิจัยเกี่ยวกับการจัดการน้ำและการใช้น้ำในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก ภายใต้แผนงานยุทธศาสตร์เป้าหมาย (Spearhead) ด้านสังคม แผนงานการบริหารจัดการน้ำปีที่ 1 และ 2 รวมถึงการศึกษาความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนานโยบายสังคมว่าด้วยการประหยัดน้ำและการใช้น้ำอย่างคุ้มค่าในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก เพราะฉะนั้นแหล่งข้อมูลที่นำมาใช้ในการวิจัยครั้งนี้ จึงแบ่งออกเป็น 2 แหล่งใหญ่ๆ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

แหล่งข้อมูลปฐมภูมิ คือ มุมมองและความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องน้ำ นโยบายและการบริหารจัดการน้ำ พฤติกรรมและแนวทางการประหยัดน้ำ/การใช้น้ำอย่างคุ้มค่าของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

แหล่งข้อมูลทุติยภูมิ คือ ข้อมูลเกี่ยวกับผลการวิจัยและข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย เฉพาะที่เกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาเรื่องน้ำ/การใช้น้ำ รวมถึงการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (EEC) ตามที่ปรากฏในรายงานผลการวิจัยของแผนงานยุทธศาสตร์เป้าหมาย (Spearhead) ด้านสังคม แผนงานการบริหารจัดการน้ำ ปีที่ 1 และ 2 รวมถึงกฎหมาย/ประกาศของหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับเรื่องน้ำและการบริหารจัดการน้ำ ได้แก่ แผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580), พระราชบัญญัติทรัพยากรน้ำ พ.ศ. 2561, ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการบริหารทรัพยากรน้ำแห่งชาติ พ.ศ. 2561

กลุ่มเป้าหมายหรือกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

ในเบื้องต้น ผู้วิจัยได้กล่าวถึงขอบเขตกลุ่มเป้าหมายหรือกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียไว้แล้วในบทที่ 1 อย่างไรก็ตาม เพื่อให้ให้เห็นภาพชัดเจนมากขึ้นว่ากลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเหล่านี้ได้รับการกำหนดหรือถูกจัดกลุ่มให้อยู่ในหมวดหมู่เดียวกัน/แตกต่างกันได้อย่างไร กล่าวคือเมื่อพิจารณาถึงขอบเขตเชิงพื้นที่รวมถึงแนวคิด-ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในบทก่อนหน้าแล้ว ดังนั้นกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแต่ละกลุ่มจึงมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญดังนี้

**กลุ่มที่ 1: หน่วยงานหรือตัวแสดงที่เกี่ยวข้องกับประเด็นเชิงองค์ความรู้ นโยบาย และการบริหารจัดการน้ำ
ในภาพรวมของประเทศและพื้นที่ EEC**

- 1) ผู้แทนคณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ (กนช.) จำนวน 2 คน
- 2) ผู้แทนสำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ (สทนช.) กองนโยบายและแผนแม่บทจำนวน 2 คน
- 3) ผู้แทนสถาบันน้ำและสิ่งแวดล้อมเพื่อความยั่งยืน สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยจำนวน 2 คน
- 4) ผู้แทนสำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (สกพอ.) จำนวน 2 คน

เกณฑ์การคัดเลือก: พิจารณาจากอำนาจและบทบาทที่เกี่ยวข้องตามพระราชบัญญัติทรัพยากรน้ำ พ.ศ. 2561, แผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580), ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการบริหารทรัพยากรน้ำแห่งชาติ พ.ศ. 2561, พระราชบัญญัติ เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก พ.ศ. 2561, พันธกิจของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับเป้าหมายที่ 6 ของการพัฒนาอย่างยั่งยืนระดับสากล (SDG6), แผนยุทธศาสตร์และแผนปฏิบัติงานประจำปี 2566 ของสำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (สกพอ.)

**กลุ่มที่ 2: หน่วยงานหรือตัวแสดงที่มีอำนาจเกี่ยวกับการกำหนดนโยบาย การนำนโยบายไปปฏิบัติ
และการจัดการน้ำในภาคตะวันออกและพื้นที่ EEC**

◆ กลุ่มย่อยที่ 2.1 ตัวแสดงในคณะกรรมการด้านน้ำระดับภูมิภาค

- 1) ผู้แทนคณะกรรมการลุ่มน้ำบางปะกงจำนวน 2 คน
- 2) ผู้แทนคณะกรรมการลุ่มน้ำชายฝั่งทะเลตะวันออกจำนวน 2 คน
- 3) ประธานหรือรองประธานคณะอนุกรรมการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำรายภาค ในพื้นที่ภาคตะวันออก
- 4) ประธานหรือรองประธานคณะอนุกรรมการบริหารจัดการน้ำในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก

เกณฑ์การคัดเลือก: พิจารณาจากอำนาจและบทบาทที่เกี่ยวข้องตามพระราชบัญญัติทรัพยากรน้ำ พ.ศ. 2561, แผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580), ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการบริหารทรัพยากรน้ำแห่งชาติ พ.ศ. 2561, คำสั่งคณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติที่ 82/2563 เรื่องแต่งตั้งคณะอนุกรรมการบริหารจัดการน้ำในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก, คำสั่งคณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติที่ 8/2564 เรื่องแต่งตั้งคณะอนุกรรมการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำรายภาค ในพื้นที่ภาคตะวันออก

หมายเหตุ: เนื่องจากผู้แทนคณะกรรมการลุ่มน้ำประกอบด้วยกลุ่มคนที่หลากหลายทั้งภาครัฐ ภาคเกษตรกรรม ภาคอุตสาหกรรม และภาคพาณิชย์กรรมในหลายจังหวัดของภาคตะวันออก ดังนั้นเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการเลือกผู้เข้าร่วมให้ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ซ้ำหรือทับซ้อนกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของทุกภาคส่วนระดับจังหวัด และเพื่อมุ่งได้ความคิดเห็นหรือมุมมองระดับภูมิภาคหรือภาพรวมของพื้นที่ EEC ผู้วิจัยจึงขอความเห็นชอบ/

ดุลพินิจของที่ปรึกษาของโครงการวิจัย จากสำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ (สทนช.) เกี่ยวกับการเลือกผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับประเด็นของกลุ่มย่อยที่ 2.1 ทั้ง 6 คนข้างต้นภายใต้เงื่อนไขว่าไม่ใช่บุคคลที่เข้ากับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียใน 4 ภาคส่วนหลักดังกล่าวของจังหวัดฉะเชิงเทรา ชลบุรี และระยอง แต่ควรเป็นจังหวัดอื่นในภูมิภาคเดียวกัน หรืออาจเป็นตัวแสดงอื่นๆ ใน 3 จังหวัดเหล่านี้ เพื่อให้ทำให้เห็นมุมมองและความคิดเห็นต่อประเด็นเรื่องน้ำมีความหลากหลายจากตัวแสดงต่างๆ มากขึ้น ในการนี้ข้อสรุปที่ได้คือ (1) เลือกกรรมการลุ่มน้ำผู้ทรงคุณวุฒิให้เป็นผู้แทนของคณะกรรมการลุ่มน้ำทั้ง 2 แห่ง และเลือกประธานหรือรองประธานของคณะอนุกรรมการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำทั้ง 2 แห่ง เป็นผู้เข้าร่วมการให้ข้อมูลเกี่ยวกับประเด็นของกลุ่มย่อยที่ 2.1

◆ กลุ่มย่อยที่ 2.2 ภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับเรื่องแหล่งน้ำ การผลิตน้ำ และการจัดสรรน้ำในพื้นที่ EEC

- 1) ผู้อำนวยการหรือผู้แทนสำนักงานทรัพยากรน้ำที่ 6
- 2) ผู้อำนวยการหรือผู้แทนการประปาส่วนภูมิภาคเขต 1
- 3) ผู้อำนวยการหรือผู้แทนสำนักงานชลประทานที่ 9 กรมชลประทาน
- 4) ผู้อำนวยการหรือผู้แทนสำนักทรัพยากรน้ำบาดาล เขต 9
- 5) ผู้บริหารหรือผู้แทนอีสท์ วอเตอร์ หรือบริษัท จัดการและพัฒนาทรัพยากรน้ำภาคตะวันออก จำกัด

(มหาชน)

เกณฑ์การคัดเลือก: พิจารณาจากผู้ที่มีอำนาจและบทบาทที่เกี่ยวข้องกับเรื่องแหล่งน้ำ การผลิตน้ำ และการจัดสรรน้ำในทั้งระดับภูมิภาคและ EEC ทั้งนี้การพิจารณาดังกล่าวอยู่ภายใต้ดุลพินิจของที่ปรึกษาของโครงการวิจัย จากสำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ (สทนช.)

กลุ่มที่ 3: หน่วยงานภาครัฐเกี่ยวกับการนำนโยบายไปปฏิบัติหรือการจัดการน้ำระดับจังหวัด

◆ กลุ่มย่อยที่ 3.1 ฝ่ายภาครัฐจังหวัดฉะเชิงเทรา

- 1) ประธานคณะอนุกรรมการทรัพยากรน้ำจังหวัดฉะเชิงเทรา (ผู้ว่าฯ หรือรองฯ ที่ได้รับมอบหมาย)
- 2) ผู้อำนวยการสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดฉะเชิงเทรา
- 3) ผู้อำนวยการโครงการชลประทานจังหวัดฉะเชิงเทรา
- 4) องค์การจัดการน้ำเสียจังหวัดฉะเชิงเทรา
- 5) นักการเมืองท้องถิ่น (นายกเทศมนตรีที่ผู้ว่าราชการจังหวัดเสนอ)

เกณฑ์การคัดเลือก: พิจารณาจากคำสั่งคณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติที่ 26/2565 เรื่องแต่งตั้งคณะอนุกรรมการทรัพยากรน้ำจังหวัดฉะเชิงเทราซึ่งเลือกเฉพาะฝ่ายภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับเรื่องน้ำในมิติต่างๆ ตั้งแต่

ผู้บริหารสูงสุดของจังหวัด, แหล่งน้ำของจังหวัด, การผลิตและการจัดสรรน้ำในจังหวัด, การจัดการน้ำเสีย/น้ำทิ้งของจังหวัด, และผู้นำท้องถิ่นภายในจังหวัด

◆ กลุ่มย่อยที่ 3.2 ฝ่ายภาครัฐจังหวัดชลบุรี

- 1) ประธานคณะกรรมการทรัพยากรน้ำจังหวัดชลบุรี (ผู้ว่าฯ หรือรองฯ ที่ได้รับมอบหมาย)
- 2) ผู้อำนวยการสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดชลบุรี
- 3) ผู้อำนวยการโครงการชลประทานจังหวัดชลบุรี
- 4) องค์การจัดการน้ำเสียจังหวัดชลบุรี
- 5) นักการเมืองท้องถิ่น (นายกเทศมนตรีที่ผู้ว่าราชการจังหวัดเสนอ)
- 6) นักการเมืองท้องถิ่น (นายกเมืองพัทยา)

เกณฑ์การคัดเลือก: พิจารณาจากคำสั่งคณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติที่ 27/2565 เรื่องแต่งตั้งคณะกรรมการทรัพยากรน้ำจังหวัดชลบุรีซึ่งเลือกเฉพาะฝ่ายภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับเรื่องน้ำในมิติต่างๆ ตั้งแต่ผู้บริหารสูงสุดของจังหวัด, แหล่งน้ำของจังหวัด, การผลิตและการจัดสรรน้ำในจังหวัด, การจัดการน้ำเสีย/น้ำทิ้งของจังหวัด, และผู้นำท้องถิ่นภายในจังหวัดอย่างไรก็ตามเฉพาะนายกเมืองพัทยา ผู้วิจัยใช้ดุลพินิจเลือกเพิ่มเข้ามาอีก 1 ราย เพราะเล็งเห็นว่าชลบุรีเป็นจังหวัดที่มีพื้นที่พัทยาเป็นเขตการปกครองพิเศษด้วย ประกอบกับเป็นแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งอาจสะท้อนให้เห็นความต้องการการใช้น้ำของห่วงโซ่อุปทานการท่องเที่ยวในพื้นที่ดังกล่าวด้วยเช่นกัน

◆ กลุ่มย่อยที่ 3.3 ฝ่ายภาครัฐจังหวัดระยอง

- 1) ประธานคณะกรรมการทรัพยากรน้ำจังหวัดระยอง (ผู้ว่าฯ หรือรองฯ ที่ได้รับมอบหมาย)
- 2) ผู้อำนวยการสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จังหวัดระยอง
- 3) ผู้อำนวยการโครงการชลประทาน จังหวัดระยอง
- 4) องค์การจัดการน้ำเสีย จังหวัดระยอง
- 5) นักการเมืองท้องถิ่น (นายกเทศมนตรีที่ผู้ว่าราชการจังหวัดเสนอ)

เกณฑ์การคัดเลือก: พิจารณาจากคำสั่งคณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติที่ 68/2565 เรื่องแต่งตั้งคณะกรรมการทรัพยากรน้ำจังหวัดระยองซึ่งเลือกเฉพาะฝ่ายภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับเรื่องน้ำในมิติต่างๆ ตั้งแต่ผู้บริหารสูงสุดของจังหวัด, แหล่งน้ำของจังหวัด, การผลิตและการจัดสรรน้ำในจังหวัด, การจัดการน้ำเสีย/น้ำทิ้งของจังหวัด, และผู้นำท้องถิ่นภายในจังหวัด

กลุ่มที่ 4: องค์กรและประชาชนผู้ใช้น้ำในพื้นที่ EEC

◆ กลุ่มย่อยที่ 4.1 โรงงานที่เข้าร่วมมาตรการประหยัดการใช้น้ำโดยระบบการจัดการน้ำอัจฉริยะ

ผู้แทนโรงงานที่เข้าร่วมมาตรการประหยัดการใช้น้ำโดยระบบการจัดการน้ำอัจฉริยะ โรงงานละ 1 คน (แบ่งเป็นโรงงานขนาดเล็ก กลาง และใหญ่ อย่างละ 2 แห่ง รวมเป็น 6 แห่ง ซึ่งเท่ากับมีผู้แทนโรงงานลักษณะดังกล่าวรวมจำนวน 6 คน)

เกณฑ์การคัดเลือก: เลือกแบบคละจังหวัดโดยดุลพินิจของผู้แทนจากสถาบันน้ำและสิ่งแวดล้อมเพื่อความยั่งยืน สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย

◆ กลุ่มย่อยที่ 4.2 ภาคประชาชนและภาคเกษตรกรรม จังหวัดฉะเชิงเทรา

1) ผู้แทนภาคประชาชน/ชาวบ้านที่ไม่มีตำแหน่งทางการเมืองจำนวน 3 คน

2) ผู้แทนภาคเกษตรกรรมจำนวน 3 คน

เกณฑ์การคัดเลือก: ทั้งผู้แทนภาคประชาชนและผู้ประกอบอาชีพเกษตรกร (ครอบคลุมทั้งการเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ การประมง) ได้รับการคัดเลือกและได้รับการประสานงานโดยที่ปรึกษาโครงการวิจัย จากสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (ซึ่งปฏิบัติงานด้าน SDG Lab ในพื้นที่ดังกล่าว)

◆ กลุ่มย่อยที่ 4.3 ภาคประชาชนและภาคเกษตรกรรม จังหวัดชลบุรี

1) ผู้แทนภาคประชาชน/ชาวบ้านที่ไม่มีตำแหน่งทางการเมืองจำนวน 3 คน

2) ผู้แทนภาคเกษตรกรรมจำนวน 3 คน

เกณฑ์การคัดเลือก: ทั้งผู้แทนภาคประชาชนและผู้ประกอบอาชีพเกษตรกร (ครอบคลุมทั้งการเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ การประมง) ได้รับการคัดเลือกและได้รับการประสานงานโดยที่ปรึกษาโครงการวิจัย จากสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (ซึ่งปฏิบัติงานด้าน SDG Lab ในพื้นที่ดังกล่าว)

◆ กลุ่มย่อยที่ 4.4 ภาคประชาชนและภาคเกษตรกรรม จังหวัดระยอง

1) ผู้แทนภาคประชาชน/ชาวบ้านที่ไม่มีตำแหน่งทางการเมืองจำนวน 3 คน

2) ผู้แทนภาคเกษตรกรรมจำนวน 3 คน

เกณฑ์การคัดเลือก: ทั้งผู้แทนภาคประชาชนและผู้ประกอบอาชีพเกษตรกร (ครอบคลุมทั้งการเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ การประมง) ได้รับการคัดเลือกและได้รับการประสานงานโดยที่ปรึกษาโครงการวิจัย จากสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (ซึ่งปฏิบัติงานด้าน SDG Lab ในพื้นที่ดังกล่าว)

◆ **กลุ่มย่อยที่ 4.5 ภาคเอกชน/ผู้ประกอบการและภาคอุตสาหกรรม จังหวัดฉะเชิงเทรา**

1) ผู้แทนภาคเอกชน/ผู้ประกอบการจำนวน 3 คน

2) ผู้แทนภาคอุตสาหกรรม (เฉพาะโรงงานอุตสาหกรรมที่ไม่ได้เข้าร่วมมาตรการประหยัดการใช้น้ำโดยระบบการจัดการน้ำอัจฉริยะ) จำนวน 3 คน

เกณฑ์การคัดเลือก: ผู้วิจัยคัดเลือกผู้แทนภาคเอกชนและภาคอุตสาหกรรม จากบัญชีรายชื่อองค์กรผู้ใช้น้ำของสำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ ร่วมกับการขอคำแนะนำจากผู้ทรงคุณวุฒิของคณะกรรมการลุ่มน้ำบางปะกง และคณะกรรมการลุ่มน้ำชายฝั่งทะเลตะวันออก

◆ **กลุ่มย่อยที่ 4.6 ภาคเอกชน/ผู้ประกอบการและภาคอุตสาหกรรม จังหวัดชลบุรี**

1) ผู้แทนภาคเอกชน/ผู้ประกอบการจำนวน 3 คน

2) ผู้แทนภาคอุตสาหกรรม (เฉพาะโรงงานอุตสาหกรรมที่ไม่ได้เข้าร่วมมาตรการประหยัดการใช้น้ำโดยระบบการจัดการน้ำอัจฉริยะ) จำนวน 3 คน

เกณฑ์การคัดเลือก: ผู้วิจัยคัดเลือกผู้แทนภาคเอกชนและภาคอุตสาหกรรม จากบัญชีรายชื่อองค์กรผู้ใช้น้ำของสำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ ร่วมกับการขอคำแนะนำจากผู้ทรงคุณวุฒิของคณะกรรมการลุ่มน้ำบางปะกง และคณะกรรมการลุ่มน้ำชายฝั่งทะเลตะวันออก

◆ **กลุ่มย่อยที่ 4.7 ภาคเอกชน/ผู้ประกอบการและภาคอุตสาหกรรม จังหวัดระยอง**

1) ผู้แทนภาคเอกชน/ผู้ประกอบการจำนวน 3 คน

2) ผู้แทนภาคอุตสาหกรรม (เฉพาะโรงงานอุตสาหกรรมที่ไม่ได้เข้าร่วมมาตรการประหยัดการใช้น้ำโดยระบบการจัดการน้ำอัจฉริยะ) จำนวน 3 คน

เกณฑ์การคัดเลือก: ผู้วิจัยคัดเลือกผู้แทนภาคเอกชนและภาคอุตสาหกรรม จากบัญชีรายชื่อองค์กรผู้ใช้น้ำของสำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ ร่วมกับการขอคำแนะนำจากผู้ทรงคุณวุฒิของคณะกรรมการลุ่มน้ำบางปะกง และคณะกรรมการลุ่มน้ำชายฝั่งทะเลตะวันออก

กล่าวโดยสรุป ในการวิจัยครั้งนี้ มีจำนวนผู้เข้าร่วมให้ข้อมูลหรือเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวนทั้งสิ้น 77 คน ดังปรากฏในตารางที่ 6.3-3

ตารางที่ 6.3-3 สรุปจำนวนผู้ร่วมให้ข้อมูล จำแนกตามประเภทกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประเภทกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	จำนวนผู้ร่วมให้ข้อมูล (คน)
กลุ่มที่ 1: หน่วยงานหรือตัวแสดงที่เกี่ยวกับประเด็นเชิงองค์ความรู้ นโยบาย และการบริหารจัดการน้ำในภาพรวมของประเทศและพื้นที่ EEC	8
กลุ่มที่ 2: หน่วยงานหรือตัวแสดงที่มีอำนาจเกี่ยวกับการกำหนดนโยบาย การนำนโยบายไปปฏิบัติ และการจัดการน้ำในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและพื้นที่ EEC	11
- กลุ่มย่อยที่ 2.1 ตัวแสดงในคณะกรรมการด้านน้ำระดับภูมิภาค	(6)
- กลุ่มย่อยที่ 2.2 ฝ่ายภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับเรื่องแหล่งน้ำ การผลิตน้ำ และการจัดสรรน้ำในพื้นที่ EEC	(5)
กลุ่มที่ 3: หน่วยงานภาครัฐเกี่ยวกับการนำนโยบายไปปฏิบัติหรือการจัดการน้ำระดับจังหวัด	16
- กลุ่มย่อยที่ 3.1 ฝ่ายภาครัฐจังหวัดฉะเชิงเทรา	(5)
- กลุ่มย่อยที่ 3.2 ฝ่ายภาครัฐจังหวัดชลบุรี	(6)
- กลุ่มย่อยที่ 3.3 ฝ่ายภาครัฐจังหวัดระยอง	(5)
กลุ่มที่ 4: องค์กรและประชาชนผู้ใช้น้ำในพื้นที่ EEC	42
- กลุ่มย่อยที่ 4.1 โรงงานที่เข้าร่วมมาตรการประหยัดการใช้น้ำโดยระบบการจัดการน้ำอัจฉริยะ	(6)
- กลุ่มย่อยที่ 4.2 ภาคประชาชนและภาคเกษตรกรรม จังหวัดฉะเชิงเทรา	(6)
- กลุ่มย่อยที่ 4.3 ภาคประชาชนและภาคเกษตรกรรม จังหวัดชลบุรี	(6)
- กลุ่มย่อยที่ 4.4 ภาคประชาชนและภาคเกษตรกรรม จังหวัดระยอง	(6)
- กลุ่มย่อยที่ 4.5 ภาคเอกชน/ผู้ประกอบการและภาคอุตสาหกรรม จังหวัดฉะเชิงเทรา	(6)
- กลุ่มย่อยที่ 4.6 ภาคเอกชน/ผู้ประกอบการและภาคอุตสาหกรรม จังหวัดชลบุรี	(6)
- กลุ่มย่อยที่ 4.7 ภาคเอกชน/ผู้ประกอบการและภาคอุตสาหกรรม จังหวัดระยอง	(6)
รวม	77

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยเล็งเห็นว่าตัวแสดงอื่นๆ อย่างเช่นสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาในพื้นที่ EEC (อาทิ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ศรีราชา, มหาวิทยาลัยบูรพา) และองค์กรด้านสังคมหรือด้านการพัฒนาอย่างเช่น สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) ก็ควรมีส่วนร่วมในการรับรู้และ/หรือให้ข้อเสนอเพิ่มเติมบางอย่างเกี่ยวกับประเด็นเชิงนโยบายเรื่องการใช้น้ำอย่างประหยัด และคุณค่าในพื้นที่ดังกล่าวด้วยเช่นกัน เพราะว่าตัวแสดงทั้ง 2 ประเภทดังกล่าว มีบทบาทเกี่ยวข้องกับการสร้างการรับรู้และการตระหนักถึงบรรทัดฐานและเป้าหมายในอุดมคติต่างๆ ของสังคมด้วยเช่นกัน (ไม่ว่าจะเป็นการปฏิบัติการในรูปแบบการให้ความรู้ การสร้างองค์ความรู้ ตลอดจนการทำกิจกรรมเพื่อสังคม) ซึ่งผู้วิจัยเล็งเห็นว่าบทบาทหน้าที่ของตัวแสดงเพิ่มเติมทั้ง 2 ประเภทเหล่านี้ อาจมีส่วนช่วยเสริมสร้างเครือข่ายพันธมิตรและความยั่งยืนของข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่เกิดจากการวิจัยครั้งนี้ได้อย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น ดังนั้นในกิจกรรมสุดท้ายของโครงการวิจัย ซึ่งก็คือการประชุมระดมสมองระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่มพร้อมกัน ผู้วิจัยจึงวางแผนติดต่อผู้แทนจากสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาในพื้นที่ EEC และองค์กรด้านสังคมหรือด้านการพัฒนา รวมจำนวน 4 คน ได้แก่ ผู้แทน/นักวิชาการจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ศรีราชา (1 คน), ผู้แทน/นักวิชาการจากมหาวิทยาลัยบูรพา (1 คน), ผู้แทนสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (1 คน), และผู้แทนโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) (1 คน)

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเลือกใช้เทคนิคการสนทนากลุ่ม และการประชุมระดมสมอง ซึ่งมีจำนวน 2 ครั้งและประเภทผู้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ รวมถึงระยะเวลาการเข้าร่วม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

เทคนิคการเก็บรวบรวมข้อมูล	ประเภทกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	ระยะเวลาที่ใช้
การสนทนากลุ่ม	กลุ่มที่ 1 กลุ่มย่อยที่ 2.1 และ 2.2 กลุ่มย่อยที่ 3.1, 3.2 และ 3.3 กลุ่มย่อยที่ 4.1, 4.2, 4.3, 4.4, 4.5, 4.6 และ 4.7 หมายเหตุ: (จัดขึ้นในช่วงเดือนสิงหาคม - ตุลาคม 2566)	กลุ่มละ 1 ครั้ง (รวม 13 กลุ่ม) ครั้งละ 60-90 นาที
การประชุมระดมสมอง	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 77 ราย และผู้ร่วมสังเกตการณ์จำนวน 4 ราย หมายเหตุ: (จัดขึ้นในช่วงปลายเดือนตุลาคม 2566)	1 ครั้ง (ระยะเวลา 7 ชั่วโมง)

แนวทางการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยเริ่มต้นจากการถอดคำสัมภาษณ์ที่ได้รับการบันทึกในรูปแบบไฟล์เสียง และนำมาวิเคราะห์สาระ (content analysis) พร้อมกับการตีความ (interpretation) จากนั้นจึงนำมาเขียนเพื่อพรรณนาข้อค้นพบที่เกิดขึ้น โดยแบ่งออกเป็นประเด็นต่างๆ ตั้งแต่สภาพปัญหาเกี่ยวกับเรื่องน้ำทั้งในเชิงกายภาพและนโยบาย/การบริหารจัดการ สาเหตุของปัญหาดังกล่าว มุมมองและพฤติกรรมเกี่ยวกับการใช้น้ำอย่างประหยัดและคุ้มค่า ความคาดหวัง/ความต้องการเกี่ยวกับเรื่องน้ำและการใช้น้ำในพื้นที่ EEC แล้วจึงนำไปสู่การสังเคราะห์แนวทางการพัฒนานโยบายสังคม รวมถึงกระบวนการนโยบายเกี่ยวกับประเด็นเรื่องการใช้น้ำอย่างประหยัดและคุ้มค่าในขั้นตอนสุดท้ายต่อไป

สรุปแผนการดำเนินงานวิจัย

- 1) ทำการรวบรวมข้อมูลและดำเนินการศึกษา รวมถึงสังเคราะห์ผลลัพธ์จากงานวิจัยแผนงานยุทธศาสตร์เป้าหมายด้านสังคม แผนงานการบริหารจัดการน้ำปีที่ 1 และ 2 ของแผนงานวิจัยกลุ่มที่ 1 เรื่อง EEC
- 2) ทำการศึกษาทฤษฎีและกระบวนการที่ใช้ในการคัดเลือกข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย เพื่อลดความมีอคติ และใช้หลักของเหตุและผลในการตัดสินใจในการคัดเลือกข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย
- 3) ทำการศึกษาในการคัดเลือกผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และทำแผนการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder Engagement Plan) จากกลุ่มผู้ใช้น้ำทุกประเภท
 - 3.1) คัดเลือกและจัดประเภทผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder Identification)
 - 3.2) ประเมินการคัดเลือกผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder Assessment)
 - 3.3) วางแผนการนำเสนอและการสื่อสารกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Plan Communication)
 - 3.4) ปฏิบัติการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Engage Stakeholders)
- 4) ดำเนินการจัดประชุมเพื่อนำเสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายจากผลลัพธ์จากงานวิจัยแผนงานยุทธศาสตร์เป้าหมายด้านสังคม แผนงานการบริหารจัดการน้ำปีที่ 1 และ 2 ของแผนงานวิจัยกลุ่มที่ 1 เรื่อง EEC และรับฟังความเห็นต่างๆ จากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในทุกมิติที่เกี่ยวข้อง
- 5) วิเคราะห์ สังเคราะห์และประมวลข้อมูลผลการวิจัยแผนงานยุทธศาสตร์เป้าหมายด้านสังคม แผนงานการบริหารจัดการน้ำ และผลจากการรับฟังความคิดเห็นจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อเป็นแนวทางการจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อไป
- 6) ดำเนินการสรุปและสังเคราะห์ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย และดำเนินการคัดเลือกข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่ผ่านการสังเคราะห์บนพื้นฐานของทฤษฎีและกระบวนการที่นำมาประยุกต์ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้

7) ดำเนินการจัดประชุมเพื่อนำเสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่ผ่านการสังเคราะห์และคัดเลือก และรับฟังความเห็นต่าง ๆ จากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อพิจารณาให้ข้อเสนอแนะและดำเนินการปรับปรุงข้อเสนอแนะเชิงนโยบายให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ภาพที่ 6.3-3 สรุปวิธีดำเนินการวิจัย

6. Questionnaires and interview questions

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เครื่องมือหลักที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วยแนวคำถามประกอบการสนทนากลุ่ม ซึ่งมีรายละเอียดเบื้องต้นดังนี้

กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	แนวคำถาม
<p>กลุ่มที่ 1: หน่วยงานหรือตัวแสดงที่เกี่ยวข้องกับประเด็นเชิงองค์ความรู้ นโยบาย และการบริหารจัดการน้ำในภาพรวมของประเทศและพื้นที่ EEC</p>	<ul style="list-style-type: none"> ■ ท่านคิดว่าปัจจุบันประเทศไทยมีนโยบายด้านน้ำหรือการจัดการน้ำอย่างไรเพียงพอแล้วหรือไม่ เพราะเหตุใด ■ ท่านมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับโครงสร้างการบริหารจัดการน้ำของประเทศไทยในปัจจุบัน ■ ท่านคิดว่ามีประเด็นปัญหาอะไรบ้างที่เกี่ยวข้องกับนโยบายและโครงสร้างการบริหารจัดการน้ำในประเทศไทย ■ ในช่วง 5 ปีย้อนหลัง สถานการณ์เรื่องน้ำและการใช้น้ำในเขตพื้นที่ EEC เป็นอย่างไรบ้าง และมีประเด็นเชิงนโยบายและการบริหารจัดการน้ำอะไรบ้างที่เกี่ยวข้อง+เกี่ยวข้องอย่างไร ■ ท่านคิดว่าเราควรมีนโยบายหรือมาตรการใดบ้างที่มีส่วนทำให้สถานการณ์เรื่องน้ำและการใช้น้ำในเขตพื้นที่ EEC ดำเนินไปอย่างไรราบรื่น และตอบสนองความต้องการของผู้ใช้น้ำทุกฝ่าย
<p>กลุ่มที่ 2: หน่วยงานหรือตัวแสดงที่มีอำนาจเกี่ยวกับการกำหนดนโยบาย การนำนโยบายไปปฏิบัติ และการจัดการน้ำในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและพื้นที่ EEC</p>	<ul style="list-style-type: none"> ■ ท่านคิดว่าในช่วง 5 ปีย้อนหลัง สถานการณ์เรื่องน้ำและการใช้น้ำในเขตพื้นที่ EEC เป็นอย่างไรบ้าง ■ หน่วยงานของท่านมีความเกี่ยวข้องกับนโยบายและการบริหารจัดการน้ำในเขตพื้นที่ EEC อย่างไรบ้าง ■ ท่านคิดว่ามีปัญหาและอุปสรรคอะไรบ้างเกี่ยวกับนโยบายและการบริหารจัดการน้ำในเขตพื้นที่ EEC ■ ท่านคิดว่าเราควรมีนโยบายหรือมาตรการใดบ้างที่มีส่วนทำให้สถานการณ์เรื่องน้ำและการใช้น้ำในเขตพื้นที่ EEC ดำเนินไปอย่างไรราบรื่น และตอบสนองความต้องการของผู้ใช้น้ำทุกฝ่าย
<p>กลุ่มที่ 3: หน่วยงานภาครัฐเกี่ยวกับการนำนโยบายไปปฏิบัติ</p>	<ul style="list-style-type: none"> ■ ในช่วง 5 ปีย้อนหลัง สถานการณ์การบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ของท่านเป็นอย่างไรบ้าง

กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	แนวคำถาม
หรือการจัดการน้ำระดับจังหวัด	<ul style="list-style-type: none"> ■ ท่านคิดว่ามีประเด็นปัญหาอะไรบ้างที่เกี่ยวข้องกับนโยบายและโครงสร้างการบริหารจัดการน้ำในประเทศไทย ■ ในช่วง 5 ปีย้อนหลัง สถานการณ์ความต้องการใช้น้ำในพื้นที่ของท่านเป็นอย่างไรบ้าง ■ ท่านคิดว่าเราควรมีนโยบายหรือมาตรการใดบ้างที่มีส่วนทำให้สถานการณ์เรื่องน้ำและการใช้น้ำในพื้นที่ของท่าน ดำเนินไปอย่างไรบ้าง และตอบสนองความต้องการของผู้ใช้น้ำทุกฝ่าย ■ สถานการณ์การจัดการน้ำเสียในพื้นที่ของท่านเป็นอย่างไรบ้าง (แหล่งที่มาของน้ำเสีย วิธีการกำจัด) ■ ท่านมีมุมมองอย่างไรเกี่ยวกับการบำบัดน้ำเสียและนำน้ำเหล่านั้นกลับมาใช้ใหม่
กลุ่มย่อยที่ 4.1 โรงงานที่เข้าร่วมมาตรการประหยัดการใช้น้ำโดยระบบการจัดการน้ำอัจฉริยะ	<ul style="list-style-type: none"> ■ อะไรคือสาเหตุหรือแรงจูงใจที่ทำให้โรงงานของท่านตัดสินใจเข้าร่วมมาตรการประหยัดการใช้น้ำโดยระบบการจัดการน้ำอัจฉริยะ ■ ผลลัพธ์ที่เกิดจากการเข้าร่วมมาตรการดังกล่าวเป็นอย่างไรบ้าง และโรงงานของท่านพึงพอใจผลลัพธ์ดังกล่าวเพียงใด (อาจรบกวนให้อธิบายตัวชี้วัดเกี่ยวกับผลลัพธ์และระดับความพึงพอใจดังกล่าว) ■ ท่านคิดว่าระบบการจัดการน้ำอัจฉริยะควรได้รับการพัฒนาต่อไปอย่างไรบ้าง เพราะเหตุใด ■ ในมุมมองของท่าน มีวิธีการจูงใจใดบ้างที่จะทำให้ภาคอุตสาหกรรมอื่นๆ ที่ยังไม่เริ่มการประหยัดน้ำ หันมาเห็นความสำคัญในการประหยัดน้ำในพื้นที่ EEC ■ ท่านมีมุมมองอย่างไรเกี่ยวกับการบำบัดน้ำเสียและนำน้ำเหล่านั้นกลับมาใช้ใหม่
กลุ่มย่อยที่ 4.2 – 4.7 องค์กรและประชาชนผู้ใช้น้ำในแต่ละจังหวัด	<ul style="list-style-type: none"> ■ ในช่วง 5 ปีย้อนหลัง สถานการณ์การใช้น้ำในพื้นที่ของท่านเป็นอย่างไรบ้าง (ให้พูดถึงทั้งในภาพรวม และเฉพาะภาคส่วนของผู้ใช้น้ำ) ■ ท่านทราบหรือรู้จักนโยบาย/มาตรการใดบ้างที่เกี่ยวข้องกับการใช้น้ำ (ทราบว่าอะไร จากแหล่งใด)

กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	แนวคำถาม
	<ul style="list-style-type: none"> ■ แหล่งน้ำที่ท่านนำมาใช้อุปโภคบริโภค และ/หรือกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่างๆ มาจากแหล่งใดบ้าง (แหล่งใดเป็นส่วนใหญ่) และมีข้อดี/ข้อจำกัดอย่างไรบ้าง ■ ถ้าต้องการให้การใช้น้ำในพื้นที่ของท่านดำเนินไปอย่างราบรื่น และตอบสนองความต้องการของผู้ใช้น้ำทุกฝ่าย ท่านคิดว่าภาครัฐหรือผู้มีอำนาจควรดำเนินการอย่างไรบ้าง ■ ท่านมีมุมมองอย่างไรเกี่ยวกับการบำบัดน้ำเสียและนำน้ำเหล่านั้นกลับมาใช้ใหม่

ในเบื้องต้นสถานที่ดำเนินการสนทนากลุ่มและการประชุมระดมสมองผู้วิจัยวางแผนเลือกใช้สถานที่ต่างๆ ดังต่อไปนี้

กิจกรรม	สถานที่
การสนทนากลุ่ม กลุ่มที่ 1	ห้องประชุมคณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาฯ หรือห้องจัดประชุมในกรุงเทพฯ
การสนทนากลุ่ม กลุ่มย่อยที่ 2.1	ห้องจัดประชุมในจังหวัดชลบุรี
การสนทนากลุ่ม กลุ่มย่อยที่ 2.2	ห้องจัดประชุมในจังหวัดชลบุรี
การสนทนากลุ่ม กลุ่มย่อยที่ 3.1	ห้องจัดประชุมในจังหวัดฉะเชิงเทรา
การสนทนากลุ่ม กลุ่มย่อยที่ 3.2	ห้องจัดประชุมในจังหวัดชลบุรี
การสนทนากลุ่ม กลุ่มย่อยที่ 3.3	ห้องจัดประชุมในจังหวัดระยอง
การสนทนากลุ่ม กลุ่มย่อยที่ 4.1	ห้องจัดประชุมในจังหวัดชลบุรี
การสนทนากลุ่ม กลุ่มย่อยที่ 4.2	ห้องจัดประชุมหรือศาลาประชาคมในจังหวัดฉะเชิงเทรา
การสนทนากลุ่ม กลุ่มย่อยที่ 4.3	ห้องจัดประชุมหรือศาลาประชาคมในจังหวัดชลบุรี
การสนทนากลุ่ม กลุ่มย่อยที่ 4.4	ห้องจัดประชุมหรือศาลาประชาคมในจังหวัดระยอง
การสนทนากลุ่ม กลุ่มย่อยที่ 4.5	ห้องจัดประชุมในจังหวัดฉะเชิงเทรา
การสนทนากลุ่ม กลุ่มย่อยที่ 4.6	ห้องจัดประชุมในจังหวัดชลบุรี
การสนทนากลุ่ม กลุ่มย่อยที่ 4.7	ห้องจัดประชุมในจังหวัดระยอง

การประชุมระดมสมอง	ห้องประชุมคณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาฯ หรือห้องจัดประชุมในกรุงเทพฯ
-------------------	---

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยวางแผนเลือกใช้ระบบการสนทนา/ประชุมออนไลน์ควบคู่ไปด้วย (ผ่านโปรแกรม Zoom) เพื่อเป็นทางเลือกสำหรับความสะดวกของผู้ร่วมให้ข้อมูล